

Tartu Riiklik Ülikool
Üldise Ajaloo Kateder

Revolutsiooniline kriis XVIII sajandi
Prantsuse kodanliku revolutsiooni eel
ja selle käsitus Arthur Youngi rei-
sikirjeldustes

Diplomitöö

Töö teostaja: Aili Kelam
ajaloo osakonna V kursus
Töö juhendaja: dots. Madisson

Tartu 1959

Sissejuhatus

18. sajandi jooksul lähenevad fodaal-absolutistlikele korraga Prantsusmaal vana siistumi vastuolud pikemaajaks häppunudini - 1789. a. revolutsioonilise plahvatuseni.

1789. a. kodanlik revolutsioon on pealtdase fodaal-absolutistlike uhiskonna kriisi seaduspäraseks nähtuseks, peegeldades konfliktit vanade fodaalsete tootlike suhete ja nende ripes kujunenud te uute kapitalistlike suhete vahel. Põhilised vastuolud, millitõttu sai osutus revolutsioon vältimatuks, olid kogu niigi majanduslikku baasi haaranud kriisinähtused, mis väljendusid eskätt siiravas finantskriisis, 1787. a. uulise tranusega avaldunud töös-

tuse ja kaubanduse kriisining pi-
kaldase aja jooksul sivenemud üi-
gi põhilise sissetulekuallina - põl-
lumajanduse kriisis.¹

Revolutsioonilise Prantsusmaa
majandusliku ja poliitilise kriisi
aengu erinevate vilgude kohta
eksisteeriva mitmekesise allikma-
terjali hulgas võib esile tõsta ühte
liiki, mille moodustavad kaas-
aegsete välismaalaste reisikijeldu-
sed. Seda liiki allikmaterjalil on
muidugi olemas puudused, kuna
reisijate puuduvad tavaliselt põh-
jalikumad etteadmised kohali-
kest oludest ning reisul saadud
põgusad muljed ja lihtikesed kok-
kupuntid kohaliku keskkonnaga
jätavad käsitlemise sageli palju-
des puunkides ebaühtlasuse.

Kuid reisijatel, sealhulgas eriti
auremud kapitalistliku maa - Ing-
lismaa esindajatel oli ka hea
võimalus käsitleda Prantsusmaal
valitsevaid olusid objektiivselt, kõr-
getal aengutasemel asetseva ühis-

¹ Французская буржуазная рево-
люция 1789-1794 г., Москва - Ленин-
град, 1941, л. 35

konna esindajate kriitilise pilgu-
ga, tõusta antud inimesonna vaat-
lemisel sellest kõrgemale ja teha
setõtte meatuslikke üldistusi.

Selluga kujutavad mõnede ing-
laste reisikirjeldused, mis ihenda-
vad endas tavalisest vähemal
määral uskumise reisija negatiiv-
seid ja suuremal määral posi-
tiivseid omadusi, endast väi-
tuslikke allikmaterjale 18. sajandi
Prantsusmaa revolutsioonilise
kriisi arengu kohta, andes täna-
päeva teadusele hinnatava või-
maluse oma tuletuste ja sisse-
kohtade võrdlemisel ning tõenä-
damisel.

Nendest reisijatest oli võige
tuntum 18. sajandi 2. poole väl-
japaiste Inglise agronoom ja ma-
jandusteadlane Arthur Young -
kaialdaste teadmiste ja avava sil-
maingiga inim, kes oli tihedates
sidemetes paljude kaasaegsete mõ-
jukate tegelastega.¹

Young teostas rahitult revolüt-

¹ H. Maxwell, The English Traveller in
France 1689 - 1815, London, 1932

siooni eel kolm reisi Prantsusmaale, kusjuures reisidest viimane haavas ajaliselt revolutsiooni esimest aastat. Oma esimese reisi teostas ta sõbra Liancourt'i kutsel ning reisi pealmängijaks seadis Prantsusmaa põllumajanduse tundmaõppimise, et seda võrrelda Inglismaa põllumajandusega. Selle illuude igavilgus täitmisel osutus ni vajalikuks mitu reisi.

Esimese reisi teostas Young 15. V - 12. XI 1787 Lõuna-Prantsusmaale; teise 1788. a. Prantsusmaa läänproviintsidesse; kolmanda aga 1789-1790 Ida-Prantsusmaale ja Itaaliasse.)

Nende kolme reisi vaatluste põhjal kirjutas Young oma tuntud Teose „Reisid läbi Prantsusmaa ja osa Itaaliast.“¹

Youngi reisimärkmete positiivse joonena vääriv tähelepanu tema huvi väga laialdaste sotsiaal-majanduslike ja poliitiliste prob-

¹ J. Young, Reisen durch Frankreich und einen Teil von Italien in den Jahren 1787 bis 1790; I, II, III k., Berlin, 1793

leemide vastu. Agrokoomina sea-
dis^{ta} muudugi riisi peamiseks elu-
märgiks tutvumise prantsuse põl-
lumajandusega, ent nagu juba
mainitud ei püüdnud ta ai-
nult oma eialaga, vaid andis
võrdlemisi põhjalikke iluvaatid
Prantsusmaa linnadest, tööstu-
sest, kaubandusest, olustikust jne,
tänuks ühtlasi nendel elualadel
avaldavat revolutsioonilist õhkuon-
da (viti oma kolmanda riisi
alguses 1789.a.): „Paris on seisus-
te kokkutuleku üle Versailles'is
sellises käänmises, et igas selts-
konnas praegu millestki muust
ei räägita kui kohast, kus 24 mil-
joni inimese saatuse üle otsustatakse“.

Youngi mainitud töö on jao-
tatud sisuliselt kahte erinevasse
ossa. Esimese osa moodustab „Päi-
vik“, milles autor kirjutab subjek-
tiivses laadis oma riisimuljeid
ja tähelepanekuid. Riiside teine
osa kirjutab endast tinglikult
nimetatult „üldised tähelepanekud“.

kus Young võtab kokku oma statistilisi materjale, süstematiseerib, üldistab ning analüüsib neid. Seda on antud osa teoses teaduslikust seisukohest väärtuskümn, kuna toodud statistilised materjalid, nagu väitlus danikonna arvu, maksude, ekspordi ja impordi jne kohta väärivad andmed on väga olulise tähtsusega ning mis peamine - osutuvad usaldusväärsetes.

See võtta üksikute probleemide kaupa, siis üldise revolutsioonilise õhukonna, rahvamasside viitsuse ja olustiku vaatlusel saadud näidete osas sisaldab enam materjali teose esimese osa. Seevastu põllumajandus kui Youngi põhiline vaatlusobjekt, mille suhtes ta laskub eiti üksikasjadesse, leidab põhjaliku käsitlese teose teises osas.

See majanduslikes viisimustes Youngi teos osutub hinnatavaks ajaloolikaks, siis sotsiaalsel mo-

mentide osas esineb, soses Youngi klassipäratusega rühmade liisi liinui (naagu töölisklassi teke, talupoegade ühustumine, detsentraliseeritud manufaktuuride ühisimus), milliste üsikasjalisem analüüs on piiratud tuma antud töö käigus.

Käsolev diplomitöö on ülesehitatud paralleelismi põhimõttele ning koosneb kahest peatükist, millistest esimene peatükiga - revolutsioonilise üüsi sivehemine Prantsuse 18. sajandi kodanliku revolutsioonilisel perioodil - annab üldise üüvaate Prantsusmaa sotsiaal-politilistest olukorvast vastaval perioodil, näidates ühtlasi vana vana üüsi ja neid üüsi jõude üü majandusspüüis üü ka sotsiaalsete vahetdades, mis kutsusid esile revolutsioonilise plahtuse.

Töö üine peatükk - A. Youngi tähtlepanekud revolutsioonilise üüsi osas, - mis toetub esimese

baasile, püüab käsitleda samu probleeme, lähtudes Youngi poolt esile toodud faktidest ning sihtlasi vaadelda kuiõrd need materjaleid vastavad tõele. Samal ajal on katsutud ka kindlaks teha Youngi juures esinevaid puudujääke või tühimikke teatavate probleemide käsitlemises.

Muidugi osutub käesolema töö teostamisel põhitõrksus Youngi töö „Reisid läbi Prantsusmaa ja osa Itaaliast“ selle kõvale pakub hinnatavat materjali revolutsioonilise Prantsusmaa põllumajandust käsitlev N. Karjevi teos „Talupojad ja talupoegade küsimus Prantsusmaal XVIII saj. viimasel veerandil“¹, mis lähtub põllumajanduse käsitleuses mitte juurililisest seisukohest (Toquéville vägust), vaid feodalismi sotsiaalsest väljast vaatlusest, millest

¹ Н. Карев, Крестьяне и крестьянский вопрос во Франции в последние четверть XVIII века, Москва, 1879

uurides seal esinevaid inimkond-
like rühmituste vahelisi suhteid?
See annab ühtlasi võimaluse
võrdluse teel näha Youngi teo-
se nõrgemaid külgi - sotsiaalsed
probleeme.

Põllumajandust puudutavate
statistiliste materjalide osas, eiti
talupoegadele ja seujõurile kuulu-
va maa proportsioonide määrit-
lemisel on kõige väärtuslikumad
Lutsitski teosed, nagu „Maahai-
misega seotud klasside olukord
Prantsusmaal revolutsiooni eel ja
1789-1793 a. agrarreform.“² jt.

Tööstuse ning lüüliste olukor-
ra kohta pakuvad kõige enam
aktiivmaterjale põhinevad Talle³
ja teatud määral ka Lutsitski
teosed. Mõningaid puudujääke

¹ И. И. Фролова, Исследования И. И.
Харьба для разработки истории
французского крестьянства в эпоху
феодализма, средние века VIII, Москва,
1959 г., стр. 323

² И. В. Куликовский, Состояние земле-
дельческих классов во Франции нака-
нуне революционной и аграрной рефор-
мы 1789 - 1793 г., Либль, 1912

³ Е. В. Тарле, Рабочий класс во Фран-
ции I III с. - Петербург, 1909

⁴ Ю. Куликовский, История условий труда
во Франции с 1700 по 1948 г. Москва, 1950

esineb nende autorite puhul tööliste kui revolutsioonilise klassi ora mõistmisel; nimases suhtes on tugevamaus Buhat.¹

Loogu Prantsusmaa revolutsioonilise olukorra kohta käivaks põhikõne, kuid laiaulatusliku väsitluse ja heitavate andmetega varustatud teoseks on Mathiez'i "Prantsuse revolutsioon (1787 - 1792)" I köide.

Mis puutub üldiselt kirjandusse, siis eiti vastuseks on see põllumajanduslike küsimuste ning samuti tööstuse ja tööliklassi olukorra kohta, soodustades sellisel kujul ka võimalikult õiget sõnduvat lähenemist Youngi matemaatilidele.

Tunduvalt vähem tähtsapanu on enamik autoreid osutanud poliitilisele küsile, kirjeldades seda sageli mõõdamises oma teoste sissijuhatavas osas

---

¹ М. Бухат, Меморие работного класса к Французской революции, Москва, 1953

² А. Матйез, Французская революция (1787 - 1792), III. I Ленинград - Москва

I peatükk

Revolutsioonilise kriisi sisenemine 18. sajandi Prantsuse kodanliku revolutsioonilisel perioodil

1. Sotsiaalsed jõud

XVIII sajandi 2. poolel arenes Prantsusmaal feodaalne süsteemi üldise kriisi olukorras Prantsusmaal kujutas endast mitmes suhtes feodalismi arengu klassikalist näidist, kus säilus vastar formatsioon tundevõime ja tugevamini kui Euroopa esirindlinemas maades (nagu madalmaad ja Inglismaa, milles juba 17. sajandi tagasi toimunud kodanlik revolutsioon arens vaba te kapitalismi arengus). Selle tagijärel muutusid vastuolud raskade feodaalsete tootmissuhete ja uute arenenud tootlike jõudude vahel Prantsusmaal äärmiselt teravaks, mis viis väike suurima ja raskema kodanlik-demok-

areng
jõud
võime,
terav

vaatliku revolutsiooni. Prantsus-
maa kodanlik-demokraatliku re-
volutsiooni väigus toimus feodaa-
sete tootmissuhete asendumine wa-
pitulistlusega sellise „massivadi-
se selgusega, mida ei leidnud ühes-
ki Euroopa maa“.¹

Sellele revolutsioonilisele plah-
vatusle eelnes ka Prantsusmaal
vastuolude lähenevime sellisele pü-
rile, mis on võimaliku revolutsioo-
nilise situatsiooni kujunemine,
mille teemalise aluseks olid mü-
dugi põhiliselt suured muudatu-
sed inimesonna majanduslikus
baasis. Lütõttu ei saa nõustuda
Prantsuse kodanliku revolutsiooni
käsitlendum prantsuse ajaloolase Mathie-
zi seisundhaga, kes väidab, et re-
volutsioon toimus mõistuses tundu-
valt varem kui ees, et revolutsioon
võis tulla ainult iluvalt, kuna
töötavad hulgad, kelle viitas sil-
maing ei elatunud väijapoolle
omna eriala raame, olevat või-

---

¹ Ж. Маркс и Ф. Энгельс, Комму-
низм, № XVI т. 1, лк. 189-190

mette osutama initsiatiivi¹. Talupo-
jad ja töölised olvat isimeelised
sihisjalistuse puhanguitus, kui nen-
de ise muutub eiti talunatuks,
kuid ei leidvat ikkagi rahundid
sihisondliue uora muutmisel.²

Muidegi mõista, etendasid
Prantsusmaal uodanlus ja sellust is-
sunud valgustajad vana uora
lagunemisel tähepamväärsel osal,
nii läbi poliitilise revolutsiooni juh-
timise. Samal^{ajal} poleus aga uodanlus
suutnud revolutsiooni käigus sel-
list osal mängida uui tema selja
taga poleus sissunud miljonite rah-
vamasside - talupoegade ning töö-
liste rahulolematuse kehtiva uora-
ga. Talupoegade ja tööliste rahuda-
mata vajadused olid raskesti keer-
matus selle vaaludel momendil,
mil otsustati Prantsusmaa sa-
tus.³

Sellelõttu, mitte mõistas nende sot-
siaalsete klasside (tööliste ja talupo-

¹А. Мамбоз, К. Французская революция, III. I, Ленинград-Москва, 1925, стр. 25

² Там же

³Е. В. Плеханов, Крестовник и работа 60 Француз в эпоху буржуазной революция, С.-Петербург, 1914, стр. 1

gade) olukorda ja taotlusi, on mõeldamatult kogu Prantsuse revolutsiooni perioodi, niisamuti revolutsioonile eelneva ajajärgu mõistmine. Paralleelselt teadlaste ja talupoegadega on paratamatult vajalik käsitleda kahe liise - vana inimeskonna valitseva klassi - aadli ja uue kodanliku inimeskonna valitseva klassi - kodanuse olukorda, sest teatavasti "... revolutsioonis on vaja ei piisa, et eksploatatavad ja rõhutud hulged tunneksid, et vanu - si edasi elada on võimatu ja nõu - sid muudatusi; revolutsioonis on vaja, et eksploatatoid ei saaks elada ja valitseda vana viisi. Tiinult siis kui "alamkõhid" ei taha vana viisi ja kui "ülemkõhid" ei suuda vana viisi, ainult siis revolutsioon võib võita."¹

Et saada paremat ettekuju - tust sotsiaalsete viitide arellisest rahukorvast ning ihtlasi seega revolutsiooniliste jõudude rahukorvast, olgu toodud lühike üle -

---

¹ V. I. Lenin, Teosed, 31k, Tallinn, 1955
lk. 64

vaade Prantsusmaa elanikkonna
iildamust ja vastavate vihtide pro-
portsionaalsusest revolutsiooni-
sel perioodil.

Audmed Prantsusmaa elanik-
konna kohta sel perioodil on vä-
ga erinevad: see võib olla 2.3-2.8 mil-
joni vahel.¹ Võttes aluseks statis-
tilise uoqumiku „Maailma rah-
vastik“, võib öeda, et elaniku arv
oli umbes 2.6 miljonit.² Samuti puu-
duvad täpsed andmed elanik-
konna arvilise jaqumise kohta
sisuste vahel, kuid umbkaudselt
arvulise sisusse (katoolik-
likud vaimulikud) 100.000; teise
(aade) 110.000 inimest; kogu ille-
jäanud massi moodustasid ko-
daneus, töölised, talupojad - kol-
mas sisus.

Naatamata sellele, et toodud
andmete osas võib esineda mõnir-
gaid nõvalendumisi tegeelikust

¹vt. А. Мамьез, Французская револю-
ция, III. I, Ленинград - Москва, 1925
ш. 23

Э. Мамьез, Франция накануне
революции по наказам 1789 г.,
С. - Петербург, 1906, ш. 45

² Die Bevölkerung der Erde, 40th, 1958
ш. 157

elanikkonna jagunemisest sisetu vahel, on siiski ilmne, et tihtine vähemik rahvaarvust uspluaterib enda huvide rahvamasside määratud enamust.

Kuningas, kes suurima feodaalomanikkuna sai suuri sissetulekuid (kuigi põhilise osa moodustasid rügemaksud) nagu iga senjõon, oli esimene aadli ja priiviligehitute seas. Ta oli tihedalt seotud feodaal-absolutistliku uorraga ning seega siigavalt huvitatud nimese säilitamisest. Aadli kui oma toe huvide raiskasmonarhia tohuteid summasid, mida iseloomustavad järgmised väljaminekud: nii länskõrgaadi, eriti 4000 „õumonda esitatud pemuonna“ ning printside ülalpidamises 33 miljonit livre'i, nende pensionitus - 28 milj. livre'i ning 12.000 armeedivitsiidipalgas - 46 milj. livre'i.¹ Mainitud väljaminekuid on kokku 104 milj. livre'i

---

¹Э. Маньмон, Французская монархия революционна, кк. 13, 14

ulatuses, mis moodustas riigi
kogu elanest (475 milj. liive'i)
umbes $\frac{1}{4}$.

Juba toodud andmed an-
navad villalaki selget turvis-
tust aadli ja kogu fodaal-abso-
lutistliku riigi parasitlikust
olemusest. Siid veelgi sügava-
malt ilmneb see parasitlikkus
töö edaspidises väigus, esmätt
aga talupoegade mausukohus-
tuste ja senjoraalsete õiguste vä-
sitluses.

Ent piiriligeritud nii aadli
kui väimulikuond ei kujutanud
endast ihtset massi. Nii jagu-
nesid nn. põlisaadlikud ihtelt
poolt eriti elistatud siseuor-
ras olevas kihis, mille moo-
dustasid 4000 perekonda; teiselt
poolt aga viljaadlikus, kes eim-
sid esimesest kihist nii oma sin-
setulekute kui ka haidustaseme
poolt.

Ainudes vanast põlisaadlist,
olid põhiliselt kodanuse siseu-

seise kuuluvad ametnikud (koh-
turikud jt.) ostnud endale ra-
ha eest aadlitüüli, moodustades
seega aadli eirikibi. Viimased
olid muutnud endale kindlus-
tada juhtivaid kohti riigi nõr-
gemas kohtu- ja administratiiv-
aparaadis ning olid seetõttu si-
gavalt hüratatud vana konna
säilimisest.

Vaatamata sellele, kui võrd ei-
nevad need grupid ka ei olnud,
ei olnud nad oma olemuselt
vastuolulised, vaid vastupidisi -
neid võiki ühendas asjaolu, et
nad olid riigis juhtivaks seis-
sus, kes espluateris ja rõhus rah-
vavasse - eeskätt aga talupoegi.

Nii esimene kui teine seisus
(vaimulikud ja aadel), olles ti-
hedalt seotud fodaal-absolu-
tistliku konnaga, kujutasid en-
dast parasitlikku ja sigavalt
reaktsioonilist jõudu.¹

Vaatamata sellele kui suured

---

¹ Ж. З. Манфред, Великая француз-
ская буржуазная революция,
Москва, 1956, стр. 19-20

ka põlnud vana konna poolt ette
dikturitud taxistused, mis pi-
durdasid kapitalistlike suhete
arengut, kujunesid¹⁹ aenesid aja
jooksul kapitalismi alged, mis
omakorrald kutsusid esile uue
sotsiaalse klassi - kodanuse tekke.
VIII sajandi lõpus muutus ko-
danlus majanduslikult kõige tuge-
ramaks ja rikkamaks klassiks, kel-
le kätte olid koondunud hügla-
slikud kapitalid: Kalle kuulusid
maa tööstusettevõtted, ostetas nii
sise- kui väliskaubandust, omas
suuri maavaldusi.¹

Näiteks uus Bodeaux'i ettevõt-
ja omas 30 laeva 16 miljoni liv-
ri'i väärtuses; riigi riiklik rikka-
maks meheks oli vanakuningas
Dietrich, kelle kuulus vda metal-
lurgia ettevõtteid²

Kodanlus, kes oli riigis uju-
nenud rikkamaks ja haritu-
maks klassiks, oli poliitiliselt
ebavõrdset olukorras: ta oli eemal-
datud riigijuhimisest ning seda

¹ Мануфакт, Бернхард Фран-
сузская Сурьсузская пубонова,
² Journal 21

teostati monarhhia poolt nii na-
gu see ei olnud vastuvõetav ko-
daluise huvidelle. Oma tööstus-
likes ning kaubandusettevõtetes põ-
nas kodanlus võimjal kogu vana
kõne kitsenduste ja kunstlike
takistustega nagu sisetollid, mõi-
tude ning kaalude erinevus riigi
eri osades, valitsuse kontroll jt.

Kodanlus muutuski tulevaseks
revolutsiooniliseks klassiks eelkõi-
ge sellypärasest, et võidelda mit-
tootmissuhete kehtestamisest,
sellega ihtlasi võitles ta objek-
tiivselt rahva materiaalse prog-
ressi eest.¹ Kodanlus osutus re-
volutsiooniliseks klassiks ka seetõ-
ttu, et rahvamassid ei tõelised
ega talupojad ei olnud võime-
lised sel ajal ajama iseseisvat
poliitikat: „Kodanlus oli selline
klassiks, kes tegelikult seisis lii-
kumise esotsas. Proletariaat ja
kodaluise juurde mittekuuluvad
linnaelanikud kas ei omanud

---

¹ И. К. Борн Вильмар, Борн -
робанне французской нации, Моск-
ба, 1957, лк.

see mingid kodanusest eraldi
huvide või ei moodustanud
iseseisvaid arenevaid klasse... Selle-
pärast nad võitlevad ainult
kodanuse huvide toetamise eest,
kuigi mittukodanlike meetodiga.¹

See võit ainult
aegl. van. v
mõistat. m
Ette püü!

---

¹ К. Маркс и Ф. Энгельс, сочинения,
т. 6, кн. 44

2. Hüsinähtused põllumajanduses

Kahtlemata oli suurema re-
volutsioonilise kriisi ihus põhju-
sus Prantsusmaal XVIII sajandil
ast leidnud majanduskriisi, mis
lõi riiklasi soodsad tingimused
ka poliitilise kriisi kujunemiseks.

Teatavasti oli Prantsusmaa
oma majandusliku profiili proo-
est agrarism, mis riigi pa-
mises sisitulemuallikas oli põl-
lumajandus. Tütötte on vajaliku lä-
hemalt vaadelda tootliku jõu-
dude ja tootmissuhete vahetorda
antud majandusloigus - raha sal-
vanu, pidurdavaid ning nende ri-
pes kujunemaid uusi suhteid.

On iseloomulik, et XVIII sajandi
2. poolel jõudavale espluatatsioon
tunduvalt suurenes võrreldes el-
miste sajanditega. See leidis oma
väljenduse elvõige nr. „joodaalses
revoltsioonis“, teiseks - maksude-
koormana suurenenises, kolmandaks -

endiste talupoegade noorkonna-
maade haaramises suvisõjide poole.
Nend olid vahendid milliste jä-
rgi haaras laostur aadl ning fi-
natraskestesolev monark ja mil-
lide all kannatas esikätt maavõi-
ge väesem osa elanikkonnast - ta-
lupojad.

Syane

mitte inssikute pahede vastu,
mitte osaliste surrovahenditega ei
saanud Prantsusmaad päästa,
selles oli vaja palju radikaalse-
maid muudatusi - oli vaja re-
volutsiooni. Samale tunnetusele
 jõudsid ~~ka~~ revolutsiooni ell ka
rahvamassid, kellede arvamus ei ab-
eriti erida kajastuse revolutsiooni-
lise väänimise õhukonnas koosta-
tud kahevahjades. Nahtus, „ mille-
le inss pahede kõvaldamine,
kui allinas ise on mäda? Tu-
let taunistada pahede kordumist,
on vaja revolutsiooni." ¹

Kes
võimalik

ihkus pahede allikas olidki
põllumajanduses säilunud kes-
aegsed fodaalsed suhted, mis

¹ Вильямс, Шампльмон, Фран-
цузская революция, в. 37

avaldusid seal kõige jämedama-
tes vormides.

Pärisorjusest esines Prantsus-
maal sel perioodil x kille väga
minimaalse maäval, kuid aega-
de jooksul oli kujunenud domine-
rivaus uus - nimase nn. defor-
meerunud vorm, mille olemus väl-
jendus selles, et maa mitteva-
badus ja isiku vabadus olid ül-
diselt reeglisi, mittevaba isik oli
vandus.¹ Suga talupojad oma
enamusel olid juriidiliselt vabad,
kuid jäid püsima mitmesug-
sed talupoegade söetamise vormid,
mis olid rajatud senijõuri maa
kasutamisele talupoegade poolt.

Ent Prantsusmaal esines ka
sevadži, mille levialad olid
järgmised provintsid: Nivernais,
Marche, Champagne, Vitry, Cha-
teau-neuf, Troyes, Comté de Bour-
gogne jt.² Need on alad, mis
asusid Lääne-Prantsusmaal ning

---

¹ Н. Карев, Крестьяне и крепостные
в Европе до Французской революции
XVIII века, Москва,
1879, стр. 15

² Там же, стр. 17

arudes ihtlasi kuningaga resi-
dentsi Versailles'i läheduses, kuu-
lusid seal elavad servid oma
rõhuvas enamuses kuningale (väik-
sem osa kuulus ka vabastriike).

Andmed servide täpse arvu koh-
ta puuduvad, oletatakse, et need
oli XVIII sajandi lõpul umbes 1,5
miljonit.¹

Et saada ülevaadet Prantsus-
maa agrarusest revolutsiooni-
ajal perioodil on vajalik vaadel-
da ~~in~~ erinevaid maomandivor-
me. Sel perioodil esines Prantsus-
maal kahte liini maavaldusi: va-
ba ja mittevaba.

Vaba maa (allood) kujutas en-
dast täielikku maavaldust,
mille omandiõigus kuulus sõltu-
mata vellest teisest ainult ühe-
le isikule. Üldiselt oli alloodide
arv väike ning väheses revolutsioo-
ni ajal veelgi, kuna mõnede koh-
tades ei tunnustatud alloodi ise-
gi siis, kui omanikud olid domi-

---

¹ Kapueb, lk. 17

mendid, mis tõestasid tema maa
allodiaalsust.¹

Valdatus maaomandi vormis
oli mitteraba fodaalne valdus,
mille olemus väljendus selles, et
maa omas ihaegselt kahte val-
dajat, kellest iheli kuulus do-
minum directum, teiseli domi-
num utile.² Maa faktiliseus oma-
nikuus ja harrigus oli dominum
utile valdaja, kuid ta pidi tun-
nustama maa sõltuvust teisest
omanikust, mille suhtes tal tuli
kanda teatud kohustusi. Siit tu-
lembki Prantsusmaa agrarise-
tile omase printsiip „ei ole maad
ilma senjööri“ (mulle terre sans
seigneur).³

Mitteraba maaomandi puhul
-feodi puhul tuleb eristada nen-
de kahte külge: otsust maaval-
dust (domaine préché) ja senjöö-
riat (directe seigneuriale), mis kuju-
tavad endast kahte erinevat ins-
tanttsi ning ei kattu teine-tei-

1 Lapub, lk. 31

2 Lamas, lk. 31

3 Lamas, lk. 180

sega.¹ Senjör võis omada senjöö-
ria, kuid samal ajal ei püüki-
nud tal olla iitui arpent²
maad; esimese na vastupidine näh-
tus - senjörile kuulub teatarmaa-
omand, kuid tal püüdu senjöö-
riku omame tunnus - senjöriaal-
sed õigused (banaliteés).

Näitlus iibe Limouges'i rüma-
ma senjööri hertsog Noille sissetu-
lutest rajanes põhiline osa (⁹/10)
tema senjöriaalsetele õigustele, kus-
juures maasomand tõi sisse ainult
¹/10.³

Nii avaldat senjöriaalsete õigus-
te näol fodaalsete igandite uus
kõige parasiitlikumaid jooni.

Kui vaadelda maasomandi jä-
gumist seisuste järgi, toetudes
sejuures Lutsitski poolt toodud näi-
tele, mis enam-vähem vastab tege-
liskusele, oli vahemord järgmine:

---

¹ И. В. Лущинский, Крестьянство во
Франции XVIII в., Книга для чтения
по истории нового времени III II Моск-
ва, 1911

² arpent = 12-13 ааи

³ И. В. Лущинский, Крестьянская по-
земельная собственность во Франции
до революции и продажа националь-
ной имуществ, Киев, 1896, к. 20-35

Laonnois¹

küla nimetus	maa- suurus arp.	aadel %	vaimul %	kodane %	talup. %
Agricourt et Leschell	1632	1,0	10,9	49,1	39,0
Archon et Oignies	1762	14,6	27,6	15,2	42,6
Autremen- court	1542	22,3	28,8	39,0	9,9
Berrot	1669	38,2	4,7	16,5	40,6
jne					

Antud tabeli põhjal ilmneb, et põldude tegelikult harijale-talu-
pojale kuulus usumiselt $\frac{1}{3}$ maast,
aadlike samuti umbes $\frac{1}{3}$ (30, %) ning ülejäänud osa moodustasid
vaimuliku ja kodanlike kuulu-
vad maad.

Toodud näide on villalini pri-
vatiseerimise iseloomuga ning si peegel-
da vandeid. Sageli leidub kahe-
viijades andmeid, mis annavad
tunnistust selle kohta, et serjöö-
rid on peaaegu ja isegi absoluut-
selt kogu maa riiklikesse oma-
nikesse. Täoliselt juhtumiseid esineb

¹ И. В. Лунинский, Крестьянская по-
земельная собственность во Фран-
ции до революции и програна на-
ционализация имущества, Казь, 1996,
л. 20

Bruch, Provence's, Otun's, Rigny
jms.¹

Tõesti, Prantsusmaal ei oleud
haueldane vähtus, mis iike isiku
vätte olid koondunud tuhanded
arpent'id maad, sejuures eiti
tearalt ilmses maad kontsentrat-
sioon Lõun- ja Põhja-Prantsusmaa
piirkondades. Olgu väitus toodud,
et aastail 1789-1790 Picardie va-
he suurima maavaldaja - uraho
Gomez'i ja markii Nalenglain
maa suurus ühtas vana tuhat
journaux'i²: esimesele kuulus 2.316
ja teisele 2.032 journaux'i.³

Siid sejuures peab mainima, et
need maavaldused ei moodusta-
nud ühtset terikut, vaid asu-
sid laialipaisatult paljudes kihel-
kondades. Nii ka ilde toodud
väite juures asusid esimese suur-
maapomaniku valdused 14-s, tei-
sel 10-s erikihelkonnas.⁴

---

¹ шампюон, lk. 121

² journaux = 128,3 aari

³ Луизикий, состояние земледель-
ческих массов во Франции накануне
революции и аграрная реформа 1789.

⁴ Jarnas 1793 n., Kumb, 1912, lk. 21

üldse on omane tollaegse Prantsusmaa põllumajandusele nii suur- kui ka väikema- valduste laialipillatus erineva- tuse kohta, mis loomulikult takistas põllumajanduse intensi- vistumist ja eriti suurfarmerlu- se arengut.

Neid tohutuid maavaldusi muudugi ei hainud senjöörid- valdajad ise, vaid väikesed andsid selle suuremate ja väikse- mate tikkide väsi rendile, kus- juures sageli rentnikud neid oma- korda edasi rentisid. Seda ei tixetda olnud maad tixetda- tud mitte üksnes territoriaalselt vaid ka harjate (rentnike) vahel?

Üldiselt võib täheldada Prant- susmaal sel perioodil aadlike vähest huvitatust maahainmise vastu, kes pöörasid ^{tähelepanu} vähe- võrd, kui see oli vajalik sissetu- lekute hankimiseks mõne ameti

---

1 И. В. Лущинский, из истории сель- рательных и поземельных отношений во Франции в эпоху революции, Научный исторический жур- наль, 1914 № 3, к. 34

ostmiseks või provintsi- ehk pla-
linnas mugara ja muretu elu-
nisi jaoks. Selline tendents ei jät-
nud oma negatiivset mõju aval-
damata põllumajanduse ole-
konnale.

Käsitledes talupoegade kind-
lustatust nende põhilise tootmis-
vahendi - maaga, tuleb silmas
pidada asjaolu, et XVIII sajandil
ei kujutanud Prantsusmaa talu-
poegkond enam ühtset massi,
kuid ilmnud juba kihistumis-
protsessi nähtusi, mille tulemu-
sena on talupoegi, kes on võrd-
lemisi hästi kindlustatud maa-
ga; on selliseid, kes seda oma-
sid nii vähe, et ära elamiseks
olid sunnitud juurde rentima
või tegema väsitööga ning lõ-
puks oli talupoegi, nagu juba
mainitud ülpool, kes ei omanud
üldse maad. Suga väime ta-
taral maailal jõuama talu-
poegkonna kihi tekit, mis viitab
kapitalistlike suhete kujunemisele

põllumajanduses.

Prantsusmaa agrarsuhteid uurinud ajaloolastest on kihistumist kõige suuremalt märganud Kovalovski: „Aadli maavaldused vähenesid oma mõõdetelt, kuid mitte talupoegade kasvus, vaid osalt linnakodanuse, osalt omamoodi külakulakute (tiers-état rural) kasvus.”¹ Sama protsessi näib ka Lutsitski, kes aga täielikult ei mõista selle protsessi olemust. Tema arvates toimub revolutsioonilisel perioodil üldine talupoegade maaraamandi kasv, kuid ta ei suuda anda saada, et see toimub kihistumise arvel²: „Talupoegade omandi kasv toimus aeglaselt ja võrdlemisi piiratud ulatuses, kuid juba faintise maa muutumise kohta talupoegade kasvus, mitte nende vahimus mitab talupoegade maa-

¹ Б. Т. Введен, Трехве русское ислеговање французской буржуазной революцией XVIII вв.; Из истории социальной политической иудей, Москва, 1955, к. 653

² М. М. Ковальский, „Пролетаризм и крестьянская собственность во Франции, С-Петербург, 1912, к. 3

valduse kindlustatusele.¹

Jõukate talupoegade kiht moodustas talupoegade üldmassist vaid väikese osa. Rõhuras enamuses olid ebapiisavalt maa- ja kindlustatud ja maatud talupojad - need, kes muutusid revolutsiooni käigus antiinssetes revolutsioonilisteks jõududeks.

XVIII sajandi keskel eristatavse väga mitut tüüpi talupoegi, kes erinesid üksteisest oma suhtelt maasse ning seijööri. Lutsitski eristab talupoegade tüüpe täpselt ja kindlapiirilistelt, võttes sünjumees aluseks enam juriidilise kui majandusliku külje. Karjev seevastu lähtub tegevusest oluonorast, majanduslikest suhetest² ning liat, et... suhted kujutasid ise teret treppi, alates pärisorjuse jäämustest ja lõpetades kõige uuema - farmerusega, olid segased..." lõi. iga-

¹ Лутыцкий, Состояние земледельческих классов, лк. 32.

² И. И. Борова, Значение исследований И. И. Кариева для разработки методов французского крестьянства в эпоху феодализма, Средние века, VII, Москва, 1955, лк. 325.

ius oli natuxeni võime".¹ Tegelikult
viljalainikuomad ei jagunenud nii
teravalt piiritletud kategooriatesse.²

Nõttes arvesse talupoegade ma-
jandusliku oluosa, jagunesid
nad enam-vähem järgnevalt:
1) Cultivateurs (suurtaluniku), labo-
reurs (põllumees), vigneron (viina-
narmaja rajoonides); 2) metayers
(põlluramehed), domestiques (te-
rijad), journaliers, manoeuvres,
brasiers (sulased, päevilised); 3) me-
diants (raased, keijused). Siis viidi
moodustasid artisans (käsitöoli-
sed), kes käsitööga tegelenise kõr-
ral haisid ka neile kuuluvad
väikest maatiinui.

Kui jätta võrra sellised ter-
minid, nagu vigneron, artisans,
cultivateurs, siis jäävad jälle
kolm talupoegade gruppi: la-
boreurs, manoeuvres (journaliers)
ja metayers, kes on kõige otsese-
mal kujul seotud põlluharimi-

¹ Лавров, лк. 15

² С. Сказкин, Дифференция крестьян-
ства во Франции накануне рево-
люции 1789 года, Историк -
марксист, 1936 №2, лк. 27

sega.

Laboueurs'i liiki kuulusid talupojad, kes omasid põllumaa ning ühtlasi elus ja elutu inventari selle hoidmiseks.¹ Manouvriers'i liigi moodustasid päevilised, sulased, kes omasid kindla asukohta, sageli ka väikese tüüpi maad, kuid kelle pa-
misesus eksisterimise allikaks oli oma tööjõu müük.² Metayers'id võis olla nii laboueurs kui ka manouvriers sõltuvalt siis põllu-
maa suurusest ja inventari omandist.³ Antud rendivorm oli Prantsusmaal XVIII sajandi 2. poole kõige enam levinud. Poolitararendi puhul pidi talu-
poeg andma senjõõrile maa kasutamise eest $\frac{1}{3}$ - $\frac{1}{2}$ saagist.⁴
Kuid ikka enam asendus

---

1 Сказки, Дифференциальная крестьянская война во Франции, лк. 37

2 Тамас

3 Тамас

4 Французская буржуазная революция, лк. 3

naturaalne rent rahalise vormi-
ga, mis on järjekorras tõendus
kapitalistlike suhete laialdase-
ma leviku kohta põllumajandu-
ses. Olgu näitus teadud, et 10
aasta jooksul (1778-1788) iibes
Toussnel'i mõisas (Brutgne'is) ren-
di rahaline maus kahekordistus.¹

Et anda ilusaadit Prantsus-
maal valitsevast fodaalsetest su-
hetest, nende iganenud ja uoor-
marast iseloomust, ei saa jätta
tähelepanu pööramata talupo-
egade poolt tasutavatele maksude-
le, milliseid tal tuli mausta
senjööri, viiriku ja riigi kasuks.

Koormised, mida talupoega-
del tuli senjööri suhtes kanda,
olid väga erinevat laadi ja ar-
vuad. Teoses XVIII sajandi lõpus
aenera „fodaalse reantsiooniga“,
halvenes talupoegade oluord sel-
gi. Oma olemuselt tähendas fo-
daalne reantsioon „uspluaturimi-
se tugevennist, mis väljendus

¹ Лыскову, Соёморне землевла-
дцеве маасоб, lk. 35

ulkoige selles, et fodaalid hakuksid erilise intensiivsusega silles otsima vanadest dokumentidest juba ununenud nõustusi, milledest olid loobunud nende elukäijad ning mõtlesid väija uusi koormisi. Sünguses olid fodaalidele atius vastavad ametnikud nn. feodistid, kes omanikorda aitasid raskendada talupoegade juba niigi raskest seisundist selteel, et piüdsid maase võimalikult enam leida, sest nende töötasu sõltus mündatud nõustuste arvust.¹

„Fodaalse reaktiooni“ vaudu avaldub vanade testmissuhete kõduner iseloom: kui riimased ei suuda enam kindlustada ja vajalike sissetulekuid, minnase nende äärmise väjakurnamise teel. Kuid taoline ressurside hankimise viis omab ajutist iseloomu, sest üha enam süveneb konflikt tootlike jõudude ja toot-

---

¹ Лысковъ, Спектърумбо 60
Фрпануму XVIII 6, lk. 49

missuhete vahel.

Sel perioodil oli Prantsusmaal talupoegade põhiliselt maavaldamise vormiks censive, mille puhul talupojal tuli tasuda hinnust e. cens'i.¹ Censive'i valdamine oli seotud teatud kohustustega, nagu senjäär võis censitaire'lt nõuda cens'i 29 aasta peale ette, võis teostada kontrooli nimase majapidamise üle.²

üks ebamuldivamaid ja rihtumaid maase, mille pärast toimus palju kohtuprotsesse, oli champart. Champart oli eriti noormar süttõttu, kuna maksuti tasuda vilja pealt, mis jättis talupoegade loomad ilma neile vajalikust söödast. Oma suurusest oli see maks väga erinev, võinudes $\frac{1}{20}$ - $\frac{1}{4}$ -ni saagist.³

Väga vähesel määral oli XVIII sajandil säilunud veel teoorjused (corvée), mis aja muutus enam

---

¹ Мануфред, lk. 6

² Кареев, lk. 38

³ Э. В. Платон, Крестьяне и рабочие, lk. 7

riikliku kui majandusliku iseloomuga kohustust.¹

Nagu juba eelpool mainitud, oli Prantsusmaa agraraarhitektile iseloomulikuks jooneks senjoraalsete õiguste (banalitiis) säilumine, milliste omanike vallas senjööria valdaja kompetentsi.

Ned puht-fodraalse iseloomuga igandid andsid tunnistust keskajaste jäänuste eksistentsi kohta külas. Banalitiis'd suurendasid veelgi talupoegade väepühimuid maksude arve ning teitasid seetõttu neis äärmiselt murepaha antud kohustuste vastu, mis omaorda põhjustas nendes massilise mureliku tõusu.

Talupoegade suhtumisest senjoraalsesse kohustustesse väljendab ilmekalt järgmine näide:
„Me oleme tõelised senjööride orjad, rõhutatud maksudega, milliseid meil tuleb tasuda fodraalidele on meil kõige rängem piis.“

1 Н. И. Никитин, универсальные повинности по наказам Этамского третьего сословия декабря 1489 г., Университетские известия, Киев, 1912, № 3, лк. 22.

sellu hävitamine on tõeliselt raju-
duselus - see on sõdade vilade hä-
damine ¹.

Senjõraalsetest õigustest tuleb
elkõige mainida senjõori õigust
nõuda, et talupojad jahvata-
sid niija nende veskites, küpse-
taksid leiba nende ahjudes, ka-
sutaksid mõisniku veinipressi ning
alade, kus oli enam linnud
kodumäsitöö, kasutaksid nende ka-
livanutus-, värvimistöndasid.
Tööde teostamise eest senjõori ko-
nites tuli tasuda teatar osa na-
tunnas jahvatatud jahust, küpse-
tatud leivast jne, kusjuures küpse-
tamisel moodustas maks $\frac{1}{16}$, vi-
namajapressi kasutamisel $\frac{1}{8}$. ²

mainitud õiguste alusel kuu-
lus senjõorile ka jahipidamisõigus
(droit de chasse), mis tekitas pal-
ju valju talupoegade nõeldudele.
Kuivõrd rasuks ikkuis oli talu-
poegadele jahipidamisõigus, on

¹ шамльон, Французская на-
чале революции, lk. 123

² Карель, lk. 79

näha juba sellust, et kaalukirjad selle õiguse üle olid eriti arvukad (Stampes'i baijaaz¹is umbes 100 kaalukirja)¹

Teiselt talupoegadele väga tülikaks igandiks oli senjööride õigus pidada turvisid (droit de colombier), kuna suured turideparadid kahjustasid pidevalt talupoegade põlde ja sundisid talupoegi oma aega raiskama turvide ravamises ja peletamises.

Pideti selle kaases senjööride õigustega veel rida mause, vaqu tumaks (piages), tuu- ja laada mauseid (droit sur les foires et marchés) jt.

Talupoegadele tuli senjööride tasutavate koormiste kõrval mause- ja mause ka raimulike jaoks. Nii oli riigis kujunenud olukord, kus 22 miljonit talupoega, s. o 84% kogu Prantsusmaa elanikkonnast kiratses näljas ja illetsuses, et kindlustada kahte esimesse rihki kuuluva u. 220.000 inime-

¹ Фуккероф, Сенъеральныя повинности, стр. 36

see mugarad ja muretud elu.

Rõnga noormana lasus talu-
põlgade õlue viirikule tasutav
viimnis (dime). Viimnist tasuti
naturaalses vormis peaaegu igasu-
gustelt põllumajandussaadustest,
kuid kõige levinumaks vormiks
oli süski maks viljalt. Antud
maks viimniseus aritmetilises
mõttes oli väga harva, meo-
dustades tegelikult $\frac{1}{12}$, $\frac{1}{15}$, $\frac{1}{20}$
saagist.¹

Foodade-absolutistliku vana
iüks nõrkust ja väljendavuskil-
jus oli finantsvõim. Meekriand-
mete järgi iga-aasta keskmise
väljamineu veatus 530 miljoni
live'le, sissetuleu - 475 miljoni
live'le, seega defitsiit lähenes
juba 60 miljoni live'le.² Et pa-
randada finantsolukorda, haa-
ras valitsus kiirvi võimvõimali-
ust vahenditest.²

iüks teus oli elanikkonnalt
võetavate riigimaksude suuren-

¹ Карев, к. 52

² Мамылов, Франкия на ка-
чуне революции, к. 91-92

damine. Et valitsus kasutas seda rahundit eiti intensiivselt, annab tunnistust fakt, et 60 aasta (1711-1775) jooksul kasvapid maksud enam kui kahekordseks.

Tähtsamaks elanikkonnalt võetavaks maksuks oli taille, mida võeti nii maa suuruse kui ka sissetulekute järgi, sejuures enam leitud maksuormiks oli riimane. Tihti suurenes maks veelgi setõttu, et maa tegelik suurus ei oleud koosõlas dokumentides olevate andmetega. Täoliselt ebanormaalsete asjade juhivad tähelepanu ka kaebused, näiteks: Limoges'i generalitendis oli dokumentides olev territoorium $\frac{1}{4}$ võrra suurem maa tegelikust suuruselt, mille tõttu tunduvat suurenes ka tasutatav maksu-
tudes $\frac{1}{2}$ -e sissetulekust.¹

Teisens riigimaksus oli Louis XIV poolt kehtestatud puukamaks

---

¹ Мамъшон, Франція на-
кануне революції, к. 94

(capitation), mis kehtestati uue privileeritute üle, kuid mille raas-
us aja jooksul basus lihtsaks, esikäte aga talupoegade kanda.
Nii 95 aastat peale kehtesta-
mist antud maks privileeriti-
tute osas moodustas ainult $\frac{5}{6}$
algmaärist, talupoegade osas
aga kasvas 10 korda.¹

Kolmanda otsese riigimaksu moodustas nn. vingtieme ($\frac{1}{20}$ sissetulust), mis kahekümne-
de järgi oli maksudest kõige õiglasem, ent mille sissenõud-
misel vastavate ametnike poolt tehti rida ebaõigusi.²

Maksudest tuli veel mainida soolamaksu, mille oli da-
nikonna suhtes eriti koormav iseloom,³ kuna maks suurendas keskmiselt 10-12-15 korda soola rääritust. Arvestades seda, et soolamaksu tasumiseks oli inim-
jaotatud piirkondadeks, millis-

¹ Шапур, Крестьяне и рабочие, кн. 15

² Шапуров, Французская казна-
на революцию, кн. 95

³ Тамар, кн. 96

tes soolahind oli erinev (näitus Bissaja lake ääres asuvat aladel, kus toodeti soola, oli nime me väga odav, sisemad oli see tundusalt kallim), oli sool artiklile mille pinnal revolutsioonilisel Prantsusmaal lõuassalakarbitsemine. Salakarbitsemise laialdast leikut näitavad aruand, selluga kaasnenud nohtu protsessid: „ Sellel alusel toimus igal aastal kuni 4000 protsessi, mille tulemusena läis asumisele rõi galerideus umbes 400 inimest.“¹

Peale selpool mainitud otsuste maksude suurendas veelgi rahvamasside enesetunnetuse astet rida kaudselt maksu, raagu aides jt.

Suga muutsid väga palj rahved erinevat laadi maksud rahvamasside, uskalt talupidajate olukorra äärmiselt talumatuks ning soodustas konkreetselt nende väljastumisi.

---

¹ Шапильон, Французская революция, с. 56

Talupojad, kes olid kurnatud kolmekordsest maksukoormast, mis peaagu täiesti võttis ära võimaluse hakkida uusi tootmisvahendeid, ei intensiivistada oma majapidamist. Teisest küljest, sel perioodil oli talupoegade kindlustatus maaga tumedalt langes, mis ka omaosunda põhjustas nende majapidamise mahajäävust.¹ Senjööride maavalduste vastu talupoegadele kuuluva maa arvul iseseisumustat järgmine väide: Coizand'is ei kuulu senjööride valdusse enam $\frac{1}{2} - \frac{2}{3}$ maid, vaid juba $\frac{9}{10}$.²

Talupoegade moatustumise põhjustus on: esitus, aadli tadelused haarata enda valdusse talupoegadele kuuluvaid uugukonnamaid; teine, laialdasem ilmnen raharendik.³

Talupoegadel puudus põlluha-

¹ Kobanbekunī, Трoцесoнoгeнue, lk. 3

² Samas, lk. 2

³ Kobanbekunī, Трoцесoнoгeнue, lk. 2

rimiseks vajamiseks hulgal hobu-
suid ja härgi, sisetu saageli ra-
kendati adra ette ka lehmad.
Põlluharimiseks domineeris kolme-
välja süsteem, kohati (põhiliselt
Lõuna-Prantsusmaal) hariti põl-
du isegi kahevälja süsteemi alu-
sel. Et talupoegade elatustase oli
äärmiselt madal, selle kohta an-
nab tunnistust ka järgmine väi-
de: ühes külas 36-st perekonnast
omab piisavalt elatusvahendeid
ainult 7-8 perekonda.¹

Külas valitseva suure riietsu-
se tõttu ei toimunud peaaegu
minguid rihmeid tootlike jõu-
dude ^{arengu} suunas. Siinult teataral
määral soodustas rahalis-kaub-
valiste suhete arengut asjaolu, et
feodaal hankis üha enam ver-
ti nõudma rahavormis, mis sun-
dis talupoegi turustama oma
põllumajandussaadusi.

Tega avaldub ürgis valitseva
finantsraskuste väiol / mis riietla-

¹ M. Кобаревский, Очерки социаль-
ного строя во Франции,
Вестник Европы, 1911 № 8, к. 131

si tingis maksukoorma suurendamisel) üks vana konna küsivõttusi, näidates täie veenusega, et vanad feodaalsed suhted ei suuda enam kindlustada vajalike sissetulekuid.

Feodaalse eksploatatsiooni tugevdamise eesmärgel väljenduse vormis oli kogukonnamaade hääramine serjööide poolt. Serjööide õiguste suurendamisele kogukonnamaade suhtes pani aluse juba Lõviis XIV oma 1669. a. välja antud ediktidega, mille kohaselt läks serjööide valdusse $\frac{1}{3}$ kogukonna maadest, talupoegadele $\frac{1}{3}$ ja ülejäänud $\frac{1}{3}$ jäi kogukonnamaadens.¹ Selline jagamine kandis nimetust triage.²

Kuna kogukonnamaade olemasolu oli talupoegadele eluliselt vajaduseks (oli nende põhiline varjamaa, mets andis puid, sood turvast jne), siis nimaste vastamine suurendas selgi nende eksp-

¹ А. В. Пономчев, Очерки по истории Французской XVIII - XIX вв., Москва, 1958, стр. 51-52

² Там же, стр. 52

evaturituse astet.

Kogunonnamaid võib juriidiliselt seisukohtast iseloomustada kui alloodi, mida riik inimesi raudab iiliselt.¹ Tegelikult nõimused ja istused kogunonnamaaades nõige mitmehusisemad fiodaal-huvavilised õigused, sealhulgas ühelt poolt serjõoni ja temast nõrgemad seisvaste isikute õigused ja teiselt poolt talupoegade kogunonma õigused, mis olid omavahel äärmiselt vastukäivad, otsustati aga tavaliselt esimese vassu ja teise - talupoegade vahijum. Taoline õiguste jagunemine oli uskätt tingitud serjõonide oma poliitilise ja nohtuvõimu kuri-tarvitamisest.

Kogunonnamaaade jagamisele aitasid 1764 ja 1766. a. ediktid³ Absolutismi selline poliitika

¹ M. Блок, Характерные черты французской аграрной истории, Москва, 1957, lk. 240

² Pallas

³ Э. Н. Петров, Социальная роль общественного землевладения во Франции перед революцией. Исторический сборник, Москва, Ленинград, 1936 N°5, lk. 165

näitab, et valitsus ei olnud muutnud oma soovivat poliitikat aadli suhtes, vaid näib nimases endiselt oma eusistumise tuge.

Kõige enam oli säilunud kogunamataid Ida- ja Lõuna-Prantsusmaal, mis ihtlasi olid põllumajanduslikult võrdlemisi mahajäänud alad; sevastu aga enam-aunenud Põhja-Prantsusmaa piirkonnas esines kogunamataid minimaalsel määral.¹

Talupoegade rahulolematust kogunamataide kaavamisel senjööride poolt väjendavate (eskätt Ida- ja Lõuna-Prantsusmaal koostatud) kaebkirjad, kus muisedis öeldakse, et senjööride käsutusse läheb $\frac{2}{3}$ kogunamataidest.² ihtlasi peab märkima, et talupoegade võitlus kogunamataide säilitamise eest ei

---

¹ Тетров, социальная роль общинного землевладения, кн. 172.

² Ковальский, Очерки социального дuma, № 8 кн. 109

leid kajastumist mitte üksnes
uaelkuijades, vaid oli juba am-
must ajast talupoegade nõige va-
nemaid ja sagedasemaid ua-
busi.¹

Talupojad (n.a. jõukam viht),
osutasid nõikjal vastupanu va-
litsuse reformidele, mis puudu-
tasid nooguonnamaaade paga-
mist nimelt setõttu, et antud
juhul lähes lõviosa seijõõrile.²

Jõukam talupoegkond toetas aga
nooguonnamaaade kaotamist se-
tõttu, kuna ta piüdis nende maa-
de avel suurendada oma val-
dusi.

Nooguonnamaaade kaavamisel
aadline poolt oli negatiivse õvva
va positiivne viig- see aitas
naasa kapitalistlike suhete are-
guu põllumajanduses.

Vaatamata agraaarsuhete il-
diselt fodaalsele iseloomule XVIII
sajandi Prantsusmaal, toimis
nende riies siiski aeglane muut

---

1 Энок, Старокупечье купцов в.

kapitalistlike tootlike jõudude
kann, mille alged muutuvad ju-
ba ülemistesse sajanditesse.

Laiendatuse kiirpinda soo-
de, metsade ja nõgukonnamaade
arve, näitus ajavahemikul 1766-
1780 häviti üles 950.000 morge-
nit¹ uudismaid.²

Sajandi teisel poole ilmneb
suund palgotööjõule rajatud far-
meluse laialdasemale liikule.
Lüüsi, arvestades Prantsusmaa il-
dise majanduslike tingimusi
(fodaalsete suhete piisivad isese-
mne põllumajanduses ning raha-
lis-kaubaliste suhete nõrka aren-
gust) kujunes farmerluse liikumise
no aeglaseks ja geograafiliselt
piiratuks. Peamiselt kapitalist-
likku tüüpi farmeride liikumala-
dus olid Prantsusmaa põhja-
provintsid (Normandia, Fritois,
Flandria)³

ühes peamiselt selliste mit

---

¹ morgen = 0,4 ha

² Вольтерс, Очерки по истории
аграрных отношений и аграр-
ного вопроса во Франции 1700-1792,
Москва, Петроград, 1923, с. 160

³ Коваревский, Происхождение, с. 40

tiipe kapitalistlike majapidamiste liikut taustavaus tegu-
ius oli ~~te~~ loenäoliselt vabade
töökate püendus. Prantsusmaal
ei toimunud talupoegade laia-
ulatuslikku enpropriërimistega
sellele pignuot (töökate) töötute
reservarme teet nagu Inglis-
maal. Hoolimata isiklikust va-
badusest sõltus prantsuse talu-
poeg just maa rahendusele feo-
daalset isandast.

Samuti pidurdas farnide arvu-
gut nii suurmaavaldajate kui
ka talupoegade maade äärmis-
ne villustatus.

Suga paljastub just siin vä-
ga selgelt soodne pind ulatus-
likus konfliktius töotlike jõudu-
de ja tootmissuhete vahel. Kuigi
elprole nimetatud põhjuste tõttu
oli farnide arv XVIII sajandi kesk-
paigas väga püsitud, väitavad
nad siiski väeldamatult unte
suhete arungut.

Revolutsioonilise situatsiooni
ruijurnemisest annavad tunnustust

talupoegade iha saanud rahutused XVIII sajandi vältel. Sajandi keskele kasvab ülestõusnute teadlikkus: uue sajandi alguses (sarnuti ülemiste sajanditel) mägised villalt suurt osa religioos- sed motiivid (karmisaaride liikumine), siis hiljem - sajandi keskel - langevad need tagaplaa- nile.

Esimeseks suuremaks rahutuseks XVIII sajandi alguses oli 1702-1705.a. Cevennes'i mägedes puhkenud karmisaaride liikumine, mis pe- geldas peamisi revolutsioonilise talunahva taotlusi - karmisaarid astusid välja ühikõrgete maksu- de, kohtu vajajussuuniste, senjö- rraalsete õiguste vastu.¹

Karmisaaride ülestõus oli kül- lalgi organiseeritud: nad moodus- tasid mägedes ja metsades par- tisanide salku, mis tungisid oota- matult vallale kuninglikule väio- tussalvadele. Ülestõusu ulatust

¹ Б. Попович, Крестьянские и помещи- цкие восстания XVII - XVIII вв. 60 Фран- ции, Меморум - написание, 1939 № 4, лк. 91

näitab ka see, et selle maha-
surumise käigus põletati umbes
466 küla¹. Lamisaaside liikumine
kandus ka naaberproviint-
sidesse Dauphinis'se, Langedoc'i,
vivernais'i.

Lamuti fodaalsete maksude
ning kohustuste vastu oli suuna-
tud 1407. a. Quercy'i provint-
sis puhkenud suur talupoega-
de ülestõus.

XVIII sajandi esimese aastakuim-
ne järgi saadud prantsuse talu-
rahvalikumisse teatud mõõna-
periood. 1750.-ndatel aastatel puh-
kivad aga rahutused uue hooaga
ning intensiivistuvad eriti revol-
utsiooni-ajal aastatel (1787 - 1789),
millal talurahvalikumine haa-
ras juba kogu Prantsusmaad.

1789. a. liikumine ei koondunud
pealinna, vaid algas peaaegu ühe-
aegselt Dauphinis's, Bretagne'is,
Provanci's jt. kohtades¹. Need ta-
lurahva rahutused kavasid ühe

---

¹ А. Ону, Виборы 1789 года во Фран-
ции и наказы третьему сос-
ловью, С.-Петербург, 1908, к. 154

suureks ülestõusudeks, millede-
ga kaasnesid aadli losside pu-
rustamine, senjööri ahiivide põle-
tamised, isegi väikeste linnade
vallutamise. Nimelt need talu-
põrgade mässud aitasid kind-
lustada 14. juuli võitu.¹

Nüüguuses revolutsioonilise
viisi olukorras jõudis osa ra-
indlike inimesi arusaamisele,
et riigis valitsev olukord võib
sile kutsuda tõelise katastroo-
fi. Nende hulka kuulusid fi-
sionraadid, kes moodustasid ühe
prantsuse kodanlike poliitilis-
majanduslike muura. Tutud
koolkond tekkis XVIII sajandi 50.-
ndatel aastatel, Rajatuna Quenay
poolt, jätkasid selle koolkonna
teoreetiliste aluste ümberkauliseemat
väljatöötamist järgmised silma-
paistvad esindajad: Turgot, Du-
pont, Mirabeau jt.

Fisioonraadid mõistsid Prant-

---

¹ А. В. Аго, из истории крестьянского
движения в первые годы фран-
цузской буржуазной революции
конца XVIII в., Вестник Московского
университета, 1956 № 4, к. 42.

susmaale eksisteviva feodaalse
konna kaotamise vajadust, kuid
nende arvates pidi see teime-
ma rahelike riimberkonnalduste-
reformide tule, milliste tootami-
sel säiluks absolutistlik uord ning
endised valitsevad klassid. Re-
formide väigus tuleks aga esmalt
pürata feodaalseid piiriluge
ning reguleerida maksupoliit-
tikat.

Nii mis 1774. a. kindral-kontro-
lööni kohale asunud fisionoomat
Turgot läbi mõningaid reforme,
püüdes nende väigus maksusta-
da ka piiriliqueritud klasse. Nii-
maste ägeda vastuseisu tõttu
aga pidi Turgot juba 1776. a.
erisse minema.

Ja teise liberaalse suuna
esindaja Neckeri katsed (päris-
orjuse lõplik kaotamine jt.) feo-
daalset süstemi rahelike suun-
duste kaudu parandada ei saa-
ntanud olulisi tulemusi.

Turgot ja Neckeri tegemus väi-

tas selgesti, et intelligentsia
klassid ei kavatse vabatahtli-
kult loobuda oma uskõigus-
test, selleks võis neid surdida
vaid revolutsioonilise plaavata.

lille, new Ierland

3. Kiisi teavenemine tööstus- ning kaubandussfääris

Tööstus, kaubandus, mille juhtimist teostas uus progressiivne klass-kodanlus, arenes tunduvalt viiremini kui põllumajandus, kuid sellele vaatamata jäi XVIII sajandi 2. poole põllumajandus üigi põhilisus sissetulekuallikaks.

Tööstuse, kaubanduse arengutempo pidurdasid feodaalvõra iga-
nemud sünnitused - tsunftid, vabade töökäte puudus ning üigi minimaalne initsiatiiv, et luua tööstusele ning kaubandusele soodsamaid arengutingimusi.

Vaatamata feodaalvõra poolt ette dikteeritud kitsendustele, toimub feodalismi pinnal uute teotlike jõudude areng tööstuses ning kitsub esile konfliktid vana ja uue vahel.

Vana tööstusliku tootmisvormina säilib XVIII sajandi 2. poolel tsunft, mis kogu tööstus-
toodangu loomisel etendas küll-

kalvi suurt osa.

Eiiti tugeval kujul oli säilinud tsunftinord pakri, rahajä. tööstushaardes.¹

Tsunftisisene struktuur oli oma olemuselt hierarhiline: tsunftitöökoja esotas siisis meistri, kes oli ühtlasi töökoja omanikuks; järgmise astme moodustasid sellid (nende arv prantsuse tsunftides oli väikene võrdlemise), kes olid juba vastava aja meistri juures teeninud; kõige madalamasse astmesse kuulusid õpipoisid.

Tsunftinord on iseloomulik tendents suletusele ja piiratud sekkumisele monopoliseeritusele, millelõpetu oli monopoliga piiratud ~~mis~~ meistrite arv igas linnas.² Tootmise monopolile leovisel mõned tsunftid länsid isegi legaalse maksimumi kehtestamiseks. Näitus kullaseppade arv Pariisis ei tohtinud ületada 300 töölist.³

¹ Шаповал, Крестовые и рабочие, м. 55

² М. М. Кобаревский, Рабочий вопрос во Франции накануне революции, С.-Петербург, 1908, м. 27

³ sama

ikka enam rakendati meistri-
siissusesse saamist, sellens oli va-
ja omada was privileege, suuri
rahalisi vahendeid või olla tilu-
dates sugulussidemetes tsunftiili-
matiga. Tütõtte muutub iha
hauemaus nähtus, et meistri-
susesse pääswad lihtsad töölised.¹

XVIII sajandil Prantsusmaal fo-
daalsed monopolid kujutasid
endast nimast katsit säilitada
tootmist kindlates saamides ja hoi-
da teatud, privilegieritud "isiku-
te käs².

Kuni XVIII sajandi alguseni oma-
sid tsunftid tööstuses valitsevalt
kohta, kuid sajandi jooksul nad
kaotasid oma endise tähtsuse,
taganedes detsentraliseeritud ja
tsentraliseeritud manufaktuuri
aerunguajaks. Sejuures tsunftide
languse olustavaks põhjuseks oli
asjaku, et need manufaktuuri-
sed ettevõtted tootsid odavamalt,
nüremini ning leidsid oma kau-

¹ Кобаревский, Рабочий вопрос, кн. 29

² Купчикова, Мемориа герольди
мѣрыга бо Французи с 1700 го 1748 г.,
Москва, 1950, кн. 29

padde laia tulu.

Ka andis omapoolse koobitunn-
tikorra laqunemisele koduväsi-
töö laieldane aung, mida oma-
vorda soodustasid valituse poolt
väija antud edintia. Näitus 1755 a.
reformi uohaselt rõib tegelda väsi-
töoga nagu Prantsusmaa maatu-
ses; 1762 a. reform lubab ela-
rikuomal tegelda tekstiilväsitöö-
ga kilades, kuulumata sejuures
tunnfti.¹

Kalberinjades avaldub eitisel-
gesti tööstuse vana ja uue suu-
na pooldajate suhtumine tunnf-
tidesse. Paljudes kalberinjades rõu-
tause tunnfide säilumist ja neu-
de privilegide kaitsmist - sellu suu-
na esindajatus olid esukate meist-
rid. Kuid rõhur enamus kalbe-
urju väjendab mõtet, et tunnf-
de likvideerimine on hädatarvilik
- sellu taotluses väjenduvad uodan-
luse huvid. Niimaste avaramuse üle

¹ Э. Петров, Вопросы промышленности и торговли в наказах генералов третьего сословия генеральных штатов 1782, Журнал министерства народного просвещения, С.-Петербург, 1911, № 5
к. 291

kaal näitab samuti tsunfti-
konna laugunemist.

Tuine Prantsusmaal arenenud
tööstuse väiketootlik vorm - ko-
dukäsitöö on kujunenud sel perioo-
dil juba deentraliseeritud ma-
nufaktuursus tootmisorganisat-
siooniks. Kuna paralleelselt ta-
lupoegade endi poolt hangitud
toormaterjali ja tööriistadega
valmistatud toodete võrval, are-
nes XVIII sajandal tootmine illes-
ostjate vahendusel, milles aval-
duski suund ilmnemine ma-
nufaktuuriorganisatsioonile. Otevõtja ise
varustab käsitöölisi oma mater-
jali ja toorainega (kuid esitas
sejures teatavad tingimused,
näiteks nimane ei või oma too-
teid müüa kellelegi teisele jne)
hiljem ka nunnidega.

Teatavasti kujuneb manufak-
tuur ihelt poolt seoses kauban-
duskapitali tungimisega väike-
tööstusesse, surudes teotja juba
palgatoolise olukorda, kes teotlet

ettevõtja tooraineid töötama last. Kuid edasine areng võib selle vii, et tootmises võtasele tarvitusele süstemaatilise tööprotsessi, mis korraldab väike- ja keskmise tehnika... siis on tegemist kapitalistliku manufaktuuri tekkimise ühe viisiga¹

Tekkivad manufaktuurid Prantsusmaal olid oma tööliste arv poolest väikesed, nii leidub harva manufaktuure, kus töötas enam kui 1000 töölise, isegi 100-150-200 töolisega ettevõtteid nimetati suurteks². Olgu võrdluseks teadud kogu prantsuse tööliste arv - 600.000³, mis nagu nähtub moodustas elanikkonnast väga väikese osa.

Üldiselt ka Prantsusmaal domineerisid väikeettevõtted, mis omakorda viitab sellele, et antud maa oli väiketööstusmaa.

Kõige enam arenenud tööstusharu olid tekstiil- ja luksus-esemetööstus. Prantsuse luksus-

¹ V. I. Lenin, Teosed, k. 3 Tallinn, 1950, lk. 311

² Шапур, Крестьяне и рабочие, lk. 52

³ И. С. Торцова, Мемуары рабочего движения в Франции, Москва, 1953, lk. 20.

tooted: mööbel, vaibad, kosmeetika-
vatarbid, juvelitooted olid kuul-
sad nagu Euroopas. Antud töös-
tusharu arengut sooduskas el-
vate aadli, ka rikkastava no-
danluse juures moodi läinud
torete elumis.

Tekstiiltööstuse peamisteks kes-
kusteks olid Lyon, Rouen, Ambo-
naye, Sedan, Nimes, Paris.

Lyon oli illdse ühe tolluaja
suuremaid tööstuskeskusi Prant-
smaal. Nii töötas selle linna
manufaktuurides 58.000 töelist ja
400 meistrit¹. Ent peab lisama,
et kõik töölised ei elanud lin-
nas ning ei töötanud sihistes
manufaktuurihoonetes, vaid suu-
run osa neist paiknes linna ümbr-
esuonna küladel, olles seotud ma-
nufaktuuriga ainult ettevõtjate
vahendusel.

Sarnuti avaldub eriti teravalt
manufaktuuride deentraliseeri-
tus Sedan'is. Sedan'is kui XVIII sa-
jandi Prantsusmaa suurimaska-

¹ E. B. Пугачев, Рабочий класс во
Франции, I III, С.-Петербург, 1909
кн. 250

uitööstuse keskuses olevast 15000 töölisest oli linna koondunud ainult 9000, ülejäänud 6000 aga töötas maal.¹

Romeis oli XVIII sajandil koogu manufaktuurne tootmine väikeste iseseisvate manufaktuuride käes. See nähtus kinnitab konkreetse näite põhjal ülpool mainitud fakti, et Prantsusmaa oli väiketööstusmaa.

Enam tsentraliseeritud oli manufaktuuriööstus Annoy's, kus 1788.a. oli koondunud manufaktuurihoonesse juba 600 töelist.²

Tekstiiltootuse kui Prantsusmaa tööstuse ühe põhikamra kohta teadud näidete alusel võib järeleda, et antud maal esistunud kahest manufaktuuriööstuse tüüpi - tsentraliseeritud ja deentraliseeritud vormist oli domineerinud esimene. Asjaolu, et ülevaatus oli manufaktuurne tootmise madalam ast, see näitab seda,

---

¹ Шаповал, Крестьяне и посадские, кн. 52

² Шаповал, Посадские классы, кн. 250

et Prantsusmaa oma tööstus-
liku arengu poolest ei ole
eesindliku tootmisviisiga maa.

vaatamata üldiselt mada-
late tootmisvõimide olemasolu-
le, vaatamatult viimased aa-
rud kapitalistlikule suhtele
omand vähtused, nagu kont-
sentratsioon, tehniline progress,
rahivute tene.

Kõige paremini avaldub töös-
tuse teatar progress raskelööstuse
osas, mis nähtub sellest, et an-
tud tööstusharu toimub kont-
sentratsioon väikettevõtete arvel,
samuti võitakse seal kõige enam
kasutusele uut tehnikat.¹

Kuigi Tark väidab, et metal-
lurgia oli haletsamisväärses olu-
korras², siis teiste prantsuse töös-
tust uurinud ajaloelaste Kit-
šinski ja Bruhat'i arvates oli
metallurgia tööstusharu, kus areng
kapitalismi suunas oli kõige märg-
gatavam.

¹ Кузнецкий, Мемория человекни
труппа, лк. 27 ja лк. 30-31
Мемория работеро гбыссени во
Франкиски, Москва, 1953, лк. 88

² Тарк, Претвене и работеро, лк. 52

Kõitkus, omades omades nasse-
tööstusettevõteteid Niederbronn'is,
Eggenhalis, Reipshofen'is, oli rana-
kuningas Dietrich uus suuremaid
ettevõtjaid Prantsusmaal.¹

Täiskas tööstushaigus, kus esi-
mes kapitalistlikku tüüpi toot-
misorganisatsioon - vahimeid, oli
uususelemid teotet tööstus. In-
tud tööstusharu aungut soodus-
tas, järelele kuningas poolt antud
privilegid. Seetõttu on riigi suu-
rematus vahimeid Beauvais ja
Lyonneie vaiba- ning Sevres'i por-
selani kapitalistlikud manufaktuurid.

Tööstuse põhiklassi - tööliste
olukord revolutsiooni-else Prant-
susmaal oli äärmiselt halb. Töö-
tus ja liivakallidus on kaas hä-
da, mille all kannatas kogu töö-
tar elanikkond. Esimene muut
on tingitud agrariisist, mi-
da riigi siveendas rahetult re-
volutsiooni ell - 1788. a. aset leid-
nud ikaldus.

Töötute arvu suuremine on tea-

¹ Eruoa, lk. 83

taval määrade selitatar ka Prantsusmaale ebasoodsa kaubalepingu sõlmimisega. Nimelt, 1786. a. sõlmiti Inglismaa ja Prantsusmaa vahel kaubaleping, mille alusel alandati Inglismaa poolt Prantsusmaale eksporditavate tööstuskaupade hindu. Prantsusmaa valivad manufaktuursed tooted ei kannatanud võlja konkurentsi inglise odavate tööstuskaupade näol. Eiti kannatasid selle all kalvi- ja pabrimanufaktuurid.¹ See leping põhjus ka kaubandus² kriisi. Tootate arve tohutut kasvu näitavad järgmised andmed: üksnes olitmiensis 46.000, ent kogu Prantsusmaale oli 1788-1789. a. 200.000 tootut.³ Tööstuse üldise kriisi olukorras langeb ka tööliste tööta-
se: kui varem oli see uskumisel 19 son'i d,³ siis 1789 a. langeb 8-10-le son'ile.⁴

Eelpool mainitud tingimused

- 1 Шаповал, Крестовые и падоуе, к. 17
- 2 Тамас
- 3 E. Young, Wike 261
- 4 Шаповал, Крестовые и падоуе, к. 17

kutsusid esile laialdase rahutus-
laine tööliste seas ning muutusid
nad aktiivsemaks revolutsiooniliseks
jõuks, kelle osavõtt aitas kindlus-
tada kogu Prantsuse kodanli-
ku revolutsiooni edu.

Ei ole mingit vahtlust, et Prant-
susmaal XVIII sajandi lõpul, kes-
süüsi revolutsioonilise pöörde es-
sel eksisteerivad mitmed tu-
handeid manufaktuuri töölised,
kes astusid kõrvuti teiste linna
plebide kihtidega, olid ilukema-
mistus jõududeks kodanlik-demo-
kraatlikus revolutsioonis.¹

Nii intensiivistuvad tööliste
rahutused eriti 1788. a., mil
paljudes suure tööliste kontsent-
ratsiooniga linnades, nagu Pen-
ne's, Grenoble's, Pau's, Pavisis
toimusid tööliste väljastumised.

Nagu antud peatükki käsitle-
sist nähtub, ilmnusid Prantsus-
maal 18. saj. 2. poole majan-

---

1 С. Б. Хан, Папусовские работы 6 ре-
волюционеры 1789-1794 г., Борьба и мемо-
рии, 1956 №1, стр. 131

späavis - nii põllumajanduse, töös-
tuse, kaubanduse osas laostumi-
se tendentsid. Riigis liiab aset
suur finantskriis. Toimub klassi-
võitlese teravnemine, antiinistu-
vad kodanluse välja-astumised
parasiitlike aadlike ja fodaal-
absolutistlike riigi ülemvõimne
vastu.

Kõigi nende tunnuste olemas-
olu (võimaldab) ongi aluseks revo-
lutsioonilise situatsiooni kuju-
nemisele. Lenin, iseloomustades
revolutsioonilist situatsiooni, tõi
esile kolm põhilist tunnust:

- 1) Asjaolu, et valitsevad klassid
ei suuda multmatul kujul
säilitada oma võimu... valit-
seva klassi poliitiline kriis...
- 2) Halvikuust suurem rõhutud
klasside häda ja viletsuse te-
ravnemine.
- 3) Tundur antiinistuse tõus, mille
mainitud põhjused esile kut-
suvad rahvahelkades...¹

---

¹ N. J. Lenin, Teosed, 21. k., Tal-
linn, 1953, lk. 187

II peatükk

1. Youngi tähelepanekud revolutsioonilise kriisi osas.

1. Sotsiaalsete jõudude vahetused

Et mõista selgi riigavaramalt Prantsuse kodanliku revolutsiooni ulset sotsiaal-majanduslikku ja poliitilist olukorda ning sellest tulenevaid põhjusi, mis viisid revolutsioonilise situatsiooni kujunemisele, ei saa mööda minna ajaloolikuna suurt tähtsust omavatist kaasaeglaste poolt kirjutatud teostest. Selles osas kõige tähelepanuväärsemad materjalid pakub vahetult revolutsiooni üle ja selle alguses Prantsusmaal oma uolm viisi teostanud Arthur Young oma viisimuljete põhjal kirjutatud teosega "Reisid läbi Prantsusmaa ja ihe osa Itaaliast."

Arthu Young tuli Inglismaalt

oli tal hea võimalus võrrelda
föodalismi uammitsais olevat Prant-
susmaad oma kodumaal eisis-
teiva esindlikuma-konstitoonilise
ning jõuda seetõttu kiiresti au-
xamiselle absolutismi pahelisuses
ja selle paratamatuse häingus:

"... milline suur muudatus on
toimunud prantsuse mõttevõis
ja minu arvates ei püsi pra-
gune valitsus poolt sianditui."¹

Kuid Young ei ole lõplik ning
järginudel revolutsiooni pooldaja,
vaid olukorra kõige ideaalsemaks
lahenduseks pidas ta aeglaselt,
järk-järguliselt toostatavaid re-
forme. Nende kohaselt tegelik
võim peaks kuuluma rahukoja-
lisele parlamendile ning poliiti-
lises ja sotsiaandlikus mõttes
peaks Prantsusmaa järgima Ing-
listmaa uskijule.

Nõttes arvesse Youngi taolised
vaated, on ilmne, et ta uill vä-
hes, uskätt talupoegade, vähemal
määrul ua tööliste äärmiselt

¹ Young, I lk. 136

rasvet sisuõrda, ei suuda pi-
dada neid ihusõndlikku nõnda
muutvatlus jõududeus.

Nii leidut tuoses sajedasi vih-
juid prantsuse rahva vaesusele
mäitus Neison'i läheduses; põllu-
majandus on armite ja rahvas
vaene ¹ või Camèr'i ümbuses
„naised, kes mätega nõeldudelt
umbrohtu oma lehmadele korpa-
rad on vaesuse tunnistajateus“;²
kuid püüduvad mõtted selle
kohta, et misugune olukord
võit põhjustada töoliste ja talu-
põrgade muutumist jõuus, mis
aktiivselt aitab uasa uue uõra
kehastamisel.

Tegelikuult aga (nagu ka elmi-
se peatiki näsitluse põhjal nähtu)
eupluatõritavate klasside talu-
mate olukord tingis nende revo-
lutsioonilise aktiivsuse tõusu, muu-
tes nad revolutsiooni sellisest tõu-
mis aitab kindlustada Prantsuse
kodanliku revolutsiooni eduka lõ-

¹ Young, I lk. 24

² Lamas, lk. 8

puhvimise.

Sega avaldub antud küsimu-
ses Youngi püüratus.

Sama ajal on Young väga
tundlik vastuoludest ja ebarõrd-
susest, mis valitseb kolmanda
seisuse (s. t kodanluse, mille esinda-
jaks oli ka Young) ja privilege-
eritud aadli ning vaimulike ka-
hul "... aadli ja kodanluse erinevus
ei ole kusagil nii silmatorkav,
solvav ja vastik kui just Brita-
nia's" (konkreetne näide).

Selle ebarõrdsuse ja ebaõigluse
likvideerimises, kodanluse õiguste
laiendamises ja tema asuamis-
juhtivale kohale riigi elus näeb
Young poliitiliste muutuste ilu-
annet.

Sujuvus ei taha ta Inglismaa
uskujel aadlisse täiesti kõvalda-
da tõrjuda ja hävitada vastu-
pidi, Young loodab uuendusi
kolme seisuse iirihemisel, milles
kodanlus mängib peaosu. Ta ütleb:

¹ Young, I lk 157

"kui kolm seisust kord ihihuvad, siis ei oleks tõenäoliselt ihtegi jõudu nende uuesti lahutamiseks, sellises olukorras peab vastutusse võtma välja töötatama, mis paljugi muudab..."¹

Young kritiseerib aga ägedalt aadline ja uuringu mõtetut ning kangekaalsust vastussisu vajalikele järeandmistele. Nii märgib ta: "Kadell seisab uute põhiseaduste vastu... ta ei taha midagi sellist muuda, et tihtisemaidki järeandmisi teha."²

Samuti märgab Young aadli suhtes õnnekuuluvat 4000 peenuonna parasitlikku olemust, öeldes: "...kogu õnnekuulutus tuleb rahva tööriistide arvel."³

Young on proovunud tähelepanu ka Prantsusmaa elanikkonna arvule, pühendades antud küsimusse tuge tihes osas riikliku statistilise materjaliga peatiki. Nii on valdi antud

¹ Young, I lk. 199

² Samas

³ Young, II lk. 118

elanikkonna arv ühiskutes provint-
sides, suuremates linnades, kasa-
tades sejuures kaasaegsüd Youngi
arvates usaldusväärseid allii-
kaid, nagu Elanikkonna maks-
sustamise komitee aruanded.
Viimastes leiduvad arvud on üil-
lalt usutavad, kuna Prantsus-
maal esinesid mõningad maks-
suseõudustused suureliikmeliste
peruondade kohta, mistõttu ela-
nikud andsid enestest täpseid
andmeid.¹

Et tõesti Youngi poolt esita-
tud statistilised materjalid osu-
tud enam-vähem õigetes, näi-
tab fakt, et tol ajal Prantsus-
maal olva 83 departemangu
elanikkonna arvu summeerimisel
saat ta arvu - 26.363.074², mis
on ligikaudu usumõõlas aluseus
võttud statistilise usumõõle
(. maailma rahvastik³) andme-
tega (umbes 26 miljonit).

Siid antud usumõõle lähem-

---

¹ Young, II lk. 310

² Larnas, lk. 312

damisel avaldas Youngile ilm-
selt mõju 1789. a. ilmunud ing-
lise nautsioonilise ökonomisti
Malthuse teos „Meie vanade
na seadustest“ juba mainitud
teoses, mis on tema & üns esime-
si töid, tuleb esile Malthuse
nautsiooniline õpetus, mille ole-
mus teatavasti seisab selles, et
rahva vaesuse põhjustajaks on
asjaolu, et elatusvahendite toot-
mine suureneb aritmetilises prog-
ressioonis, samal ajal elanikkon-
na kasv toimub geomeetriselises prog-
ressioonis.

Young, mõjustatuna Malthuse
õpetusest tuleb samuti järelduse-
le, et prantsuse elanikkonna üü-
re kasv on üks selle maa va-
suse põhjustajaid: „Prantsusmaa
kinnitab selle arvamus õigsust
... ja tööstuse ning töö vahetuse
on sedavõrd ebaõiges vahetuses,
et ta (Prantsusmaa) palju võim-
sam ja ritsavam võis olla, kui
5-6 miljonit elaniku vähem oleks.“

¹ Young, II lk. 316

Suga nähtub, et mõjusta-
tuna Mathuse reatsioonilisest
teooriast, Young ei suuda õiges-
ti mõista danimonna arvu ja
elatusvahendite tootmise vahenor-
ra viisimust.

Et Youngi uui agronoomi vaa-
teväeljal on esmätt majandusli-
kud probleemid, nähtub sellest,
et mitte püüdetades siigavalt
sotsiaalseid vahukordi (püüdu-
vad andmed vaimulike, aadli-
kohta), asub ta danimonna
poolt tarbitavate toiduainete
hulkaade analüüsile. Viimasel
on muudugi teatar tähtsus, ku-
na see aitab mõista rahva
elatusaseme siset. Sejuures lan-
geb aga Youngi tähelepanu
tegelikult rohkem jõukamate
klasside tarbimise vaatlusele,
kuna andmed on toodud pea-
miselt lihasaaduste-haigade,
vasikate, lamuvaste, sigade tar-
bimise kohta, mis tema enda
sõnade järgi elamatule klassi-
dile enamasti ei olnud nähtava-
davad.

2. J. Youngi tähtsusest põllumajandusriisi osas

Mõnusa paarmini kui revolutsiooniliste jõudude paigutust, on Young näinud majandussfääris esisterivaid vastuolusid, seal esinevaid vanu pidurdavaid suhteid ja nende riipes kujunevaid uusi kapitalistlikke suhteid, millede tuliseks pooldajaks ja propageerijaks ta oli, võttes sejuures argele esikujuks Inglismaad.

J. Youngi vaatluste peaõhk on suunatud tema suunistest tingituna põllumajandusele. Sellis osas on Youngi teos kõige suurema väärtusega, kuna siin on ta eriti agar ja täpne vaatleja, osates hästi süstematiseerida oma materjali ning tuua huvitavaid statistilisi andmeid.

Youngi andmed prantsuse põllumajanduse kohta on suure väärtusega ka seetõttu, et ta

oli esindlikku maa esindaja, kus kapitalism oli endale uind-
lustanud juba vabad arengu-
tingimused nii tööstuses kui ka
põllumajanduses. Seetõttu on au-
saadab, et Young pooldab iht-
lasi inglise majandusteadlase
Smithi vaateid, ueda ta uon-
duralt kajastab oma reisidelt
saadud muljete uijeldamisel.
Need vaated tähendavad pea-
miselt täielikku ettevõtete vabadust
ehk kapitalismi esimesele arengu-
perioodile iseloomulikku turu-
must - vaba konkurentsi, mis Prants-
susmaal fodaalsete uitsenduse-
te tõttu puudus.

vaustatuna selliste vaadete-
ga on auasaadab, et Young suhtus
uiritivaga prantsuse põlluma-
janduses esisterivatesse fodaal-
setesse suhtesse, pidades absolu-
tismi põllumajanduse maha-
jääruse uihku põhjuseks: "... niga
ii nisa rahvas, uaid niga on üi-
gis." ¹

---

¹ Young, I lk. 348

tega vähes põllumajanduses
rahva ja riigi heasolu allivat,¹
asub Young seda analüüsima
väga üksikasjaliselt ja erinevatist
aspektidest. Nii pühendab ta
tõuse teises osas na peatükke
pehkt agronoomse iseloomuga ki-
simustele, nagu pinnase erinev
viljakusaste Prantsusmaal eri os-
des, niivõõd, saagikus, lut-
seer jt.

Ent võõvõti erialaste probleemidega
tulvad tema töös esile na
põllumajanduses esinevad sotsiaal-
sed momentid, mis aitavad
meil mõista revolutsioonilise
kriisi süvenemist põllumajandu-
ses.

Nii näeb Young külas erinevaid
maomandi valdajate liike, kü-
gi ta ei suuda eristada võõ-
ki tol ajal Prantsusmaal eksis-
teerivaid maomandi vorme, on
ta neid üldjoontes suutnud
klassifitseerida.

---

¹ Young, I lk. 139

Ta klassifitseerib maavaldajad nide liiki.

Esimisse kuuluvad omandiõigusega talupojad, kellel on väikene põllumaa ja maja, keda ta kohtab peamiselt Burey's, Laquedoc'is, Püüru nõikides prantslades: Béarn'is, Gascogne'is¹ ja rühmitatult on see kellestki sõltumata omandiõigus-ahood, mida hinnitab selle Youngi liigitatud talupoegade vihi vähenemine nende alade, kus olid säilinud Rooma õiguse mõjud.²

Teise liiki paigutab Young talupoegi, kes rendivad maad raha eest. Selline vorm esineb põhiliselt Picardie's, Artois's, osaliselt Flandrias, Normandias, Ile de France's, Béarn'is, samuti vähemal määral riigi teistes osades, nagu Youngi andmetel $\frac{1}{7}$ Prantsusmaa territooriumist.³

---

¹ Young, II lk. 192

² Никиторова, Сельскохозяйственные

³ Young, II lk. 192

Antud juhul on ilmselt tege-
mist üleminekuga enam kapi-
talistlikku tüüpi renditorri-
le, mille eeskuuladeks olid just
Prantsusmaa põhjaprovintsid¹.

Sega oskab Youngkillaalase
selgusega eistada vilas kujune-
vaid uusi kapitalistlikke suh-
teid, mis ihtlasi annab ka tun-
nistust tema vast tähelepanu-
võimest vilas kujunenud suhete
kohta.

Kolmandas riigis on leitud
naturaalveendi vorm, mis esineb
aadli juures, kes omavad veel
igasuguseid õigusi, teinustusijm².

Youngi poolt nimetatud aadli-
le kuuluvate õiguste all mõtleb
ta avatavasti senjoraalsid õigu-
si, millised tõepoolest olid tih-
dalt seotud talupoegadelt võtta-
va naturaalsete kohustustega.

Young kohtas sellist renditor-
ri peamiselt Butques'is, Limo-
sin'is, Berry's, la Marche'is, kus
see oli leitud noogu provintsi ala-

¹ Купискии, Кретье-Рембо^{лк}, 278

² Young, II lk. 193

tuses, kuid tema arvates siin-
seda tüüpi kõigis osades.¹

Siin on tegemist tüüpilise
feodaalse omandivormiga (cen-
sive), mis revolutsioonilisel Prant-
susmaal oli talupoegade kõige
sagedamini esinev maavaldamis-
viis.

Neljandaks viitab Youngi
talupoegade tüüpina veel prole-
taarantriku (mitayers). See on
lüh, millest Young kõige enam
on näinud ja võrdvalt nime-
tat. Ta tuleb jäledusele, et... me-
tayers moodustavad tüüpis ena-
muse talupoegadest."²

Nastandina elmistele maasoma-
divormidele ja sellist tulevatele
maavaldajate liikidele, si ole pro-
letaarantriku territoriaalne liik
seotud kindlate aladega, vaid
"... selline rendiliik on praegu
kõikidel Prantsusmaa põldudel
sisse viidud,"³ mis arvuliselt
moodustab $\frac{7}{8}$ kogu põllupinnast.

¹ Young, II lk. 193

² Lamas, lk. 99

³ Lamas, lk. 193

Prantsuse agrarismiteid muni-
nu ajalooselise Volter's'i seisukoha
järgi on see Youngi poolt esi-
tatud arvuline näitaja tegelikult
suurem.¹

Maa kasutamise eest pidi
pooltrentnrik $\frac{1}{3}$ - $\frac{1}{2}$ saagist
andma maavaldajale.² Ei ole
mingit kahtlust, et andmed
tasutava rendi oras on täiesti
õiged, kuna nimased ihtivad
vastavat perioodi käsitlevate ajaloo-
laste näitajatega.³

Young kui vaba farmerluse
pooldaja suhtub põlastusega tao-
lisse omandivõrni ning liialt
täiesti loomuliku olevat, "... et ren-
di all olevad maad on majan-
duslikult kõige halvemad" ning
et rentnrik ise "... jääb kõige suure-
masse vaesusse ... ja tulemusena
kannatab rahvas sama palju, kui
selle inssin lüli"⁴

Young kritiseerib õigustatult tao-

¹ Большевск, lk. 171

² Young, II, lk. 96

³ Французская буржуазная революция,
lk. 3

⁴ Young, II, lk. 197

eise maapidamisega negatiivsed
viilgi, kuna see pidurdab põllu-
majanduse intensiivistumist, sest
rendile antud maatüübid olid oma
mööditust väga vähesed, rentimis-
tähtajad olid lühiajalised (kesku-
miselt 2-3-5 aastaks) ning lõpuks
si olnud proletaarsetele huvi-
tatud saagi tõstmisest, sest -
suureneb saak suureneb ka tasu-
tav rent.

Väga üksikasjaliselt on ja põh-
jalikult on Young käsitleanud
maa ja riiklasi rendihinna vii-
simust, raadeldes seda maa ei-
nevates osades. Lühidalt nende and-
mete kohta märgib prantsusega-
loolane Lée, et need tuleb võtta
teatava reservatsiooniga.¹

See on kindlasti selitatav riikelt
poolt sellega, et nagu Young ise
märgib, põhinuvad antud küsi-
muses toodud faktid suulistele
andmetele; teiselt poolt aga prant-
susel prognoosidele iganditele ise-

¹ H. Lée Introduction, Arthur Young,
Voyages en France en 1787, 1788
bis 1789, Paris, M.C.M. XXXI

loomulike joone - määrtude ja kaalude tähtsusele, mis „... ei ole mitte ainult igas proovitsis, vaid igas distriktis ja peaaegu igas linnas erinevad... see lihtsalt ka maa-mööteühikute osas.“¹

Üldiselt võib süsiki öelda, et rendihinnad on väga erinevad, sõltuvalt Youngi arvates maapinna viljakusest. Rendihindu mõjutab mäkimisväärselt ka uus asjaolu, mis näitab põllumajanduse suost areneva kapitalistliku tööstusega, nimelt kui vastav ala asub tööstuskeskuse läheduses, siis vaatamata pinnase madalale viljakusele, on seal rendihinnad tunduvalt kõrgemad.

Näitus Picardie's, kus „kogu provintis on täis kaubandus- ja manufaktuuri linnakesi“² samuti ka Normandie, Rouen'i, Pays de Caux'i ja Havre'i imbrusmond on kujunenud aladeks, kus leidub manufaktuure ja areneb laiaulala-

¹ Young, II lk. 36

² Lamas, lk. 50

tuslik kaubandus. Nii on mai-
mitud ushtades argent'i keskmi-
ne hind 1200 livre'i ning rent
50 livre'i.¹

Sarnal ajal aga pinnase proo-
lest mäksa paremas Isle de
Franci'is on maahind vaid
350-600 livre'i.²

Young aga tõlgendab maa-
ja rendihindade kõrgt seisu
tööstuskeskuste läheduses temale
omase vaevulikkusega kõige selle
suhtes, mis kahjustab põlluma-
janduse õitsengut: „see menu-
tab igamühele, et poliitikud maa-
hindade küsimust ei pea vaata-
ma, vaid saaki.“³

Näime, et Young mõistab õiges-
ti maahindu mõjustava tegu-
rina kapitalistlike suhete ena-
mast arengutaset vastavatel ala-
del, kuid ta ei suuda aimaa-
da selle olemusest, vaid lähtu-
des oma elukitse sünnuohast,
peaus tema arvates maa- ja ren-

¹ Young, II lk. 52

² Jarnas, lk. 42

³ Jarnas, lk. 52

dihind sõllesse ainult maapinna viljakusest.

XVIII sajandi Prantsusmaal domineerinud feodalsmil iseloomulike maasmandorvide, nagu censive, metayers'i kõrvale märkas Young väraga selgesti tekkinud kapitalismile iseloomulike maasmandorvide olemasolu põllumajanduses.

Nende kriteeriumide esite toomine Youngi poolt aitab veelgi siigavamalt mõista konfliktide sisenemist uue ja vana tootmisviisi vahel, kuna võrdlus uue maasmandorvi arengutingimuste ja olukorra suhtes näitab Inglismaal ja Prantsusmaal näitab selgesti, et Prantsusmaal feodalsetes tingimustes oli nende areng pidurdatud.

Antud juhul on tegemist küla kihistumise nähtusega, kus mõningal teel riivastunud talupojad (osalt ka uodanlus) paigutasid oma varjitale põllumajandusse. Tuleb süüki märkida, et Young selle nähtuse olemust täielikult ei mõista.

Eelise väimustusega märgitakse puht-kapitalistliku omandi vormi - farmerluse esinemisjuhte. Selles tootmisvormis näeb ta rahendit värsuse vastamisesningi riigi õitsengus: „kes tahab väha distrikti, kus nii vähe viltsust on... peab nägema suuri farme Blauce'is, Picardie's, osa Normandias ja titois's¹“

Kasutades ära omapoolelt toodud konkreetseid näiteid, märib Young rahuldustundega, et Dugny's külastas ta majapidamist, kus olid hästihaitud ning korraspidatud nisu-, odra- ja kaerapõllud.²

---

¹ Young, II, lk. 320

² Samas, lk. 212

maaomandi vormide käsitlese
pühul võis kokkuvõttes öelda, et
Young on väinomandi kui rah-
vem aega ja tööjõudu nõudva
ning maad tihedava süstemi
vastane ning täiesti õigustatult
elustab riimasele uut esindli-
ku majapidamisvormi - kapita-
listliku farmelust: „maaoman-
di tihendamise ei paranda olu-
korda ... tuleb luua süsteem, mis
põllumajandusse kapitali lisan-
dab ning Prantsusmaal sellise
hoole annab nagu see Inglis-
maal on.”¹

Nagu ilmnes, oskab Young
küll üldjoontes esitada Prant-
susmaal revolutsioonilisel perioo-
dil esinenud maaomandi vor-
mi ja niist tulevaid talupo-
gade liike, kuid tema poolt esi-
tatud liigitus ei püüda täies
ulatuses viilas esinevaid (erine-
val määral maaga ühendusta-
tud talupoegade kategooriaid) suk-
tiid.

---

¹ Young, II, lk. 256

Et näha ümbrõnd täpselt on muutnud Young eristada revolutsioonilisel Prantsusmaal esinenud talupoegade liive, olgu võrdlusel juhitud tähelepanu selle töö esimese peatiki vastavale tõigule, mis käsitleb talupoegade liigitamise küsimust.

Üldiselt võib öelda, et Youngi teoses ei kajastu talupoegade endi erinev maaga kindlustatuse aste - püüdnud andmed cultivateurs, laboueurs, journaliers olemasoleva kohta.

Youngi tähelepanematus antud küsimuse suhtes on kindlasti seletatav ka sellega, et kihistumine, olles oma kujunemise algstaadiumis, ei olnud veel eiti intensiivne. Kuid peapõhjus oli siiski kahtlematult asjaolu, et Young üli jõumana suurvõimkuse esindajal pole eelist kaldumust märgata talupoegade sotsiaalsel kihistumist.

Enam tähelepanu pööras Young

aga seavastu Prantsummaa poodad-
suhetule iike omase joone - väga
paljude ja erinevate maksude
olemasoleu probleemile. Young
leidat maksud olvat liiga täht-
sa asjoleu, et niist väinidlesmöö-
da minna,¹ sest rasketest mau-
sudest piisas, et alamast rahvast
vaseus teha.²

Seda küsimust käsitleb Young
jällegi temale omase põhjalikkü-
se ja rikkaliku statistilise ma-
terjali esitusega, tuues esile selle
küsimusega seoses olvad väga
kaugelenelatuvaid üksikasju, na-
gu miindi kindlustatus, avaliku
fondi seis,³ ka muudatused mau-
sudehustuste osas revolutsiooni
käigus.³

Suna loodud avoud sisalda-
vad aga tema kaasega ning ei
võimalda võnelda maksude tõu-
su kui siveneva finantsuüriisi
näitajat.

---

¹ Young, II, lk. 388

² Samas, lk. 198

³ Samas, lk. 395 jj.

Tegelikult XVIII sajandi maa-
süd kasvavate riikide kiire-
sega: nii 1715. a. põhilised riigi-
maksud talle ja capitation maa-
dustasid 66 miljonit livre'i, siis
1789 - juba 110 miljonit livre'i; kas-
vades 44 a. jooksele 69%¹.

Youngi poolt loodud arvulis-
te näitajate põhjal saab aga sel-
gitada otseste maksude ja kiim-
nise proportsionaalsust ning mää-
rata nende koormuseastet:²

Ningtiemes	- 55.565.644 livres
Taille	- 81.000.000 "
Capitation	- 22.000.000 "
Decimes	- 10.600.000 "

Kui võtta kokku Youngi poolt
esitatud arvud tasutava talle
ja capitationi kohta, siis saa-
dud arv 113 miljonit livre'i
enam-vähem ihtib Roginskaja
poolt loodud summaga - 110
miljonit livre'i.

¹ Pouchkare, lk. 52

² Young, II lk. 388

See annab kinnitust Youngi statistiliste materjalide usaldusväärsuse kohta antud viisimuses.

Sejumes kui Young annab riigi- ja kirikumaksude kohta revolutsioonilisel perioodil küllalt hea ja iseloomustava ülevaate, siis talupoegade sise maksude koorma lüügi, nimelt serjööride tasutavate volustuste suhtes esineb tal vaid üksikuid laiali paisatud ilijeid. Olgu ära toodud üks napisõnaline näide:

Sset'i lähedal kolitas ta talupoega, kes rendina pidi tasuma 1 franchari¹ nisu, 4 katta², 4 franchari vana ja raha.²

Nõi „ma unustsin palju vanausi selle üle la Marche'is, Poitou's ja Angoumois's, mis on ka ühtlasi teistes provintssides tavaline. Tõenäoliselt tuleb see raskustest, mis... õigustega seotud on; see on aga paratamatu tava...“³ Analooogilisi näiteid

¹ franchari = 42 naela

² Young, I, lk. 65

³ Young, II, lk. 193

esineb teoses vulgi.

Keppaistab, et Youngi arvates on talupoegade viltsus tingitud peamiselt põllumajandusvormist endast, nägemata täi-teranusega selle taga seisvaid sotsiaalseid vahukordi. Tulemu-sus on see, et Young ei suuda anda teinuliku pilti talupo-egade olukorrast selle väigsis-as-pektides.

Young süttub eelise halvau-panuga sel perioodil Prantsus-maal domineerinud „barbaar-setesse haimismetoditesse“, eri-ti väib see halvaupanu igane-mud kolmeväljasüsteemi kohta.

Nii ta konstantuub, et põldu-de vaheldus on vesumisel järg-mine: 1) uesa, 2) nisu, 3) seute-ravili² ning liiab, et pole su-gugi ime, et sellisel juhul on ka saak äärmiselt madal.³

Ka ei jää Youngi vaateväl-jalt eemale sellised põllumaju-

¹ Young, II, lk. 277

² samas

³ samas

duse halba tasit põhjustavad te-
gurid, kui talupoegade põllutöö-
riistade äärmine primitiivsus:
"... kõiu töödeldakse laavidaga.
See tagab küll ilusa vaatepil-
di kuid näitab ometi vaarust ja
kitsikust."¹

Young püüab tuua omapool-
suid vahendeid Prantsusmaa feo-
dalismi varamitsais olevat põllu-
majanduse olukorra parandami-
sks. Tema poolt soovitatavad
vahendid on kõiu põhiliselt Ing-
lismaal kapitalismi arengukäi-
gu läbi riidud agrotehnilised
ja sotsiaalsed uuendused.

Nii liiab ta, et analoogiliselt
Inglismaale, peaks ka Prantsus-
maale aset leidma intensiivne
tarastamisprotsess, mis aitaks
kindlustada farmerluse laialdast
leivit. Märgib aga kahetsusega,
et tarastamist nägi ta Prant-
susmaal vaid Bretagne'sis, Nor-
mandia Idas ja Seine ääres
asuvates distriktides.²

---

¹ Young, I, lk. 11

² Young, II, lk. 183

Temale omase praktilise mee-
ja jällegi Inglismaa mõjutusel
leidb Young, et aladel, nagu näi-
tus Bretagne's, kus niiskus on
kehv ning esineb palju nõmmesid,
ollus majanduslikult väga tulus
kasvatada lambaid.¹

Ka püüab ta erilise visaduse-
ga selgitada lutseni jt. muu ag-
rotehniliste kultuuride juurutami-
se tähtsust, mis aitavad kaasa ta-
lyndegade sööda kindlustamiseks
ning tõsta nijaväljasistumide ta-
set.

Youngi poolt propageeritavad
muudatused ei leidnud aga Prant-
susmaal sealsete sotsiaalsete olude
tõttu soodsat pinda.

Üldiselt mõistab Young täie-
selgusega põllumajandust (mis
tema arvates oli riigi õitsengu al-
likaus), täielikku kriisiolukorda,
mis avaldus fodaalsete suhete
võrdlemisi püsivas iseloomus
ja muu-kapitalistlike suhete nõr-
gas arengus. Kui põllumajandus
on sellises olukorras, pole ime,
et riigis kujuneb olukord, kus kõik
ootavad hinge kinni pidades,
millised tagajärjed on kriisil.²

---

¹ Young, II, lk. 277

² Young, I, lk. 204

3. Revolutsiooniline Prantsusmaa tööstus ja kaubandus Youngi käsitlus

Vana fodaalse tootmisorga-
nisatsiooni juures toimis mitte
tootlike jõudude areng äärmiselt
raskendatud tingimustes. Kuna
vana süsteem pidurdas rahvus-
liku turu formeerumist, tootmis-
vahendite kontsentratsiooni, pro-
letariaadi teket - kõigi kapita-
lismile omaste tunnuste vaba
arengut, osutuski vältimatuks
omaa era ülesandud tootmisu-
hete katastroof kokkupõrkes kapi-
talistliku tootlike jõududega, mil-
les ihtlasi avaldub Prantsuse ko-
darliku revolutsiooni siigavaim
põhjus.¹

Ka Youngi teoses peegelduvad
kapitalistlikku tööstuse ja kau-
banduse arengus vajalikud ja
teiselt poolt seda progressi pidur-
davad tegurid.

Sejuurus tuleb öelda, et võrre-

¹ Burman, lk. 114

des Prantsusmaa revolutsiooni-
else põllumajanduse oluorda
puudutavate riisimustega, on Youngi
huvitalus tööstuse ja kaubanduse
suhtes tunduvalt väiksem.

See põllumajandusprobleemide kä-
sitluses osutub allikmaterjalina
väätuslikumaks teose hinnata-
vam osa „üldised tähelepanekud“
süs tööstus- ja kaubandusküsi-
mused kajastuvad objektiivsemalt
ja laiaulatuslikumalt teose esi-
mises osas „Päevikus“. Seega pais-
tab, et Youngi kui „usin ja kohu-
setuun vaatleja“¹ ei saanud jätta
finseerimata nähtud manufak-
tuure ja suuri sadamaid, kuid
ta ei lisa võimaliku olvat sa-
dad muljeid eiti põhjalikult
analüüsida ja süstematiseerida
(teose teises osas 22-st peatükist
käsitlevad tööstust ja kaubandust
vaid 2).

Youngi säranane suhtumine
tööstus- ja kaubandusküsimustes
on seletatav sellega, et oma

¹ H. See, lk. 22

vaatluste peaesmaigius seadista
prantsuse põllumajanduse tund-
maõppimise. Viimase reugi sii-
garannaus mõistmises on aqa
vaja pöörata ka tööstuse ja kaub-
banduse olukorrale mõningast tä-
helepanu: "... et lugejale kogu põl-
lumajanduse sisukorast anda
ausaadar iluvaade, on võima-
tu jätta sisse toomata mõnin-
gaid manufaktuuri ja kauband-
dust puudutavaid detaile."¹

Vaatamata sellele, et Youngi
töös vastavad majandusharud
on suritud tagaplaanile - vaat-
leb mid põllumajanduse olukor-
ra reugi põhjalikuma käsitlese
sisukorast - on seal esinevad fak-
tid olulise tähtsusega.

Nagu antud töö elmisest pra-
tikist nähtus, säilis tööstusesse
võrdlemisi tugeval kujul fodaal-
konna igand - tsunft, milline
etendas teatavat osa kogu töös-
tusprodukti loomisel.

---

¹ Young, II, lk. 345

Ent Youngi teoses puuduvad peaaegu täiesti vihjeld selle vana tootmisvormi eksisteerimise kohta. Suga libiseb tema vaatevõrgilt uus Prantsusmaa manufaktuuri arengumüürid pidurdavaid tegureid.

Impeerialismuse puudumine Youngi teoses tõestab teiselt poolt ka seda, et antud tootmisvorm esines tol ajal juba piiratud ulatuses.

Tundubalt enam ruumi pühendab Young oma teoses manufaktuuri tööstuse väsitlusele kui selle deentraliseeritud kui ka tsentraliseeritud kujule.

Deentraliseeritud manufaktuuri võib nende lühimalade järgi potada kahte kategooriasse: ühelt poolt arenes see Prantsusmaa varasemas piirkondades, esialgu Britagnes'is; teiselt poolt aga ka hiljemusega rajoonides, nagu Laonnai's, Picardie, Flandria, Põhja-Normandia.¹

---

¹ Tõrva, lk. 84

Esimesel juhul ardis väsitöö talupoegadele elamiseks vajaliku liiasissetuleku, mida ei suutnud nide uindlustada nende maa vähesus. Talupoegade maa vähesus nende aladel on tingitud sellest, et seal esines fodaalne maa- valdussüsteem võrdemisi tugeval kujul, mistõttu maa põhilisus valdajaus oligi fodaal.

Teisel juhul, seoses nui rajoonides toimuva farmerluse tunne ja väikeomandi esproprieerimisega, olid talupojad sunnitud hankima elatusvahendeid tegeldes väsitööga.

Detsentraliseeritud manufaktuuride kiire uüsimuse seostamisel põllumajanduse olukorraga asub Young vastupidisel seisukohal. Tema arvates põhjustab tavaliselt detsentraliseeritud manufaktuuride tuge halva pinna-sega rajoonides kohaliku põllumajanduse allavõitu ning elanikuonna vaesumise. Näiteks toob

ta oma paatlusandmed Brutaques'i piirkondade kohta, mis asusid Euroopa suurimate liinamanufaktuuride läheduses ning lüdis: „kõik, mis ma provintsis nägin, oli nii viljasolu-korras“.¹

Analoogilise näite took ta L'Orient'i imbuuskorra kohta, kus esineb samuti palju linamanufaktuure ja samal ajal on põllud äärmiselt armetusolu-korras ning linakitrajad-talu-pojad osutuvad kõrge väärtus-kogu provintsis.²

Eriti na viljakatus rajoonides, kus on enam arenenud manufaktuuritööstus, on Youngi arvates olukord samasugune: kes tihja imbuuskonda näha tahab, sõitku Etboeuf'ist Rouen'i. Pays de Caux'is, kus asuvad viljakaima piirkonnaga alad maailmas ja kodukäsitööga tegeldakse igas majas, on põllud täis

¹ Young, II, lk. 380

² Lamas, lk. 381

umbrohtu ja viltsa harrimise järgi..."¹
või „põllumajandus champagne's on haldemiskäarses olu-
konnas; ma nägin seal õitsvaid
manufaktuure ja ümberingi
oli põllumajandus surnud.”²

Nii ilmneb mõlemal juhul
(müi kehema pinnasega müüka
viljakates rajoonides) Youngi eta-
soosiv hoiak seal esinevate ma-
nufaktuuride müü põllumajanduse
õitsergut pidurdavate te-
quite suhtes. Et veelgi enam
kindlustada oma sissukõhta
manufaktuuride etasooda mõju
kohta põllumajanduse olukorra-
le, took ta järgmise näite: „Su-
tois on üks riigi rikkamaid
provintse. See on kõigutamatatõ-
de - seal ei ole ühtegi manufak-
tuuri.”³

Muidugi ei ole detsentralisee-
ritud manufaktuuride teke soo-
tud ainult halva ja hää vilja-
kuse maa-oludega (kuigi peaaegu

¹ Young, II, lk. 382

² Samas

³ Samas, lk. 383

langeb nide aladale, esineb ma-
nufaktuuri ka mujal, nagu näi-
tus Lyon'is. Ka nimane on Youn-
gi arvates „kõividest rajoonidest kõi-
ge halvemisväärsen”.¹

Siinjuures avaldub pühenudsest
Youngi püüratus sotsiaalsete mo-
mentide mõistmisel - ta ei suu-
da näha neid põhjuse, mis kut-
susid esile detsentraliseeritud ma-
nufaktuuride tekkimisele ja eiti
vastaratus rajoonides, vaid näeb
manufaktuurides „midagi huku-
tarat põllumajandusele” ning teeb
manufaktuuride kiisimust väsit-
eva peatimi lõpus järelduse: „So-
had Prantsusmaal, kus asuvad
manufaktuurid, on majandus-
likult kõige halvemad”.³

Kahtlemata on selitatar Youn-
gi selline suhtumine detsentrali-
seeritud manufaktuuridesse mit-
te üksnes nende halva mõjuga
põllumajandusele, mida ta ise-
ti püüab rõhutada. Siinjuures

¹ Young, II, lk. 382

² Samas

³ Young, II, lk. 387

piinat ta aga sellise rõhutamisega tegelikult näidata deitsentraliseeritud manufaktuuride negatiivseid külgi võrreldes nimelt Inglismaa ettevõttega. Sellest nähtub, et Young ei muutnud eripida vanade tootmisvormide laialdase levikuga Prantsusmaal ning soovis näha nende asemel Inglismaa eskujel enam varikuid; samal ajal aga ei mõistnud ta täie selgusega jõudaaknoma pidurdavat mõju varikute ja tehnika arengule.

Loomulikult ei saa öelda, et Young olus eitarvalt suhtunud manufaktuuridesse teinuna.vastupididi, ta mainib tunnustavalt: „Minu arvates on Prantsusmaal ajavahemikul 1650-1750 kõige õitsvamad manufaktuurid Euroopas.“¹ ihtlasi näeb ta ihelt poolt manufaktuuride suhteliselt head arengutaset varasemal perioodil; teiselt poolt aga mõistab ta teatud määral jõudaaknoma

¹ Young, II, lk. 381

pidurdavad mõju nende edasisele progressile: „Valitsus ei soodusta manufaktuure, vaid lasseb neil oma teed minna”.¹

XVIII sajandi 2. poole oli Prantsusmaal kõige enam arenenud tööstusharu tekstiiltööstus, kusjuures eiti oluliselt oli levinud siidi-, villase-, linase- ja puuvillase riide tootmine.

Nii konstateerib ka Young, et riigi suurimad manufaktuurid on puuvillase ja villase riide manufaktuurid Normandias, villase riide manufaktuurid Picardie's ja Campagne'is, linase riide manufaktuurid Bretagne'is ning siidiriide manufaktuurid Lyon'is.²

Oma riiside vilastat ta lähemalt Carcassonne'i, kus on asuvad linarabimüt³, samuti Pau'd, mis on oma lõuendimanufaktuuriga silmapaister linn.⁴

---

¹ Young, II, lk. 388

² Samas, lk. 381

³ Young, I, lk. 71

⁴ Samas, lk. 77

Louvier's imitab Young velle-
gi Secretot villamanufaktuuri,
kus tooditi kallihinnalist vali-
vit.¹ Youngile näib Louvier
olevat uus suuremaid tööstuskes-
kusi, kuna seal leidub veel si-
da puuvillamanufaktuuri ning
ettevõtte vasuplaatide valmista-
miseks, milledega katti laeva-
minasid.² On huvitar märkida,
et nimase ettevõtte töölisel olid
Youngi andmete järgi inglased
samuti puuvillamanufaktuuri-
de ülevaatajad. Selõttu on väi-
malis oletada, et prantslastel
oli küllalt suur nappus spetsia-
listidest, viiti metallitöölise oks.

Youngi tööstuse käsitlese
pehul on kindlasti ihkus puu-
duselus see, et ta ei läbinud oma
reisidega kaugeltki mitte kõiki
Prantsusmaa tööstuspiirkondi. Sel-
õttu puudub täiesti tema töös-
selliste suurte tekstiilitööstuskes-
te, nagu Nîmes, Sedan, Abbevil-

¹ Young, I, lk. 183

² Lamas

u, Annonay jt. käsitleus.

vaadeldaval perioodil olid ka tarbesemeid - klaasi, paberit, sepi, nahka tootvad manu-
faktuurid enamikus õitsval jär-
jel.¹

Ka Youngi tooses leidub se-
da tööstusharu puudutavaid
andmeid. Nii kirjutab Young, et
ta nägi Honfleur'is nahkama-
nufaktuuri 40-ne töölisega², cha-
teau's noomanufaktuuri.³ Nii-
masele juhul märgib ta, et selle
vahiku töölised ei olnud jaota-
tud (tegemist on ilmselt tehni-
lise tööjaotusega, mis oli Inglis-
maal juba laialt arenenud) ja
konstantsest imestusest, et selle-
le vastamata olvad kaubad
ikkagi väga odavad.⁴

Cherbourg'is tutvub ta lähe-
malt sealse klaasimanufaktuu-
riga, kus kohaliku ettevõtte di-
rektor selitas talle täpselt selle
ettevõtte tööd ning juhtimist,

¹ Шаповал, Кременьск и район, кн.

² Young, I, кн. 144

³ Самас, кн. 92

⁴ Самас

ometi si vaeva Young selle kirjelduse edasiandmisel oma mälestustes. See on järjekordne tõend Youngi vähesest huvi tööstuskiirsimuste vastu.

Prantsusmaa fodaal-absolutistlikus süsteemis kujunes ka sellel perioodil välja nende tööstushaude ilusaal ja kiirem ning täiuslikum areng, mis tunduvasid otseselt valitsevat klassi, eiti kuninga õnonda. Tähtsaks tööstushaaks, mille areng rajas sellise kapitalistliku manufaktuuri arengutaseme, kus varikutele ilmumine muutus eluliseks vajaduseks, kujunes kõrvuti metallurgiaga luksusesemete tootmine.

Ka Young nägi selliseid primitiivseid manufaktuure. Näitus külastas ta gobeläänide manufaktuuri, mis asutati Louis XIV poolt 1667. a. ning oma 120 aastase eksistentsi vältel suutnud saavutada üle-euroopalise kuulsuse.¹

---

¹ Шапур, Работы мануфактур - ных мануфактур, лк. 615

Samuti liab Young, et see peamiselt kuningaga vajadusi rahuldav ettevõtte on kuul jäjel.¹

See Youngi iseloomustus näitab ikkelaasi tema teadmiste ja informatsiooni mõningat rappust niisuguse tähtsa Prantsusmaal omase tööstuse nagu gobeläänid. Tegelikult ei rahuldanud gobeläänid mitte ainult kuningaga vajadusi, vaid prantsuse gobeläänid eksporditi suurel hulgal teistesse Euroopa maadesse.

Flandrias paistab silma H. Gohini peeglimanufaktuur², mida iseloomustati kui maailma suurimat, samuti kohtas Youngi hiljem Chagny kristallklaasi manufaktuuri.³

Young ei näinud kaugeltki üsni privilegitud vahikeid. Nii jäävad tema vaatepüükonnastemale sellised suure tööliste kontsentratsiooniga manufaktuurid, nagu Beauvais, De la Sa-

¹ Young, I, lk. 123

² Lamas, lk. 291

³ Lamas

ronnerie vaibamanufaktuuri, Sevres'i portselanimanufaktuuri.

Prantsusmaa majanduslik mahajäävus kajastus teravalt tiima kaubanduslikes suhetes.

ihelt poolt oli Prantsusmaa maaks, mis kuigi palju europaalset koloniaalvaldusi. Nii nägi Young taolist koloniaalkaubanduse keskust, milleks oli L'Orient'i sadam, kus toimis kaubandus vastavate kaubanduskompaniide kaudu Indiaga.¹ Peamiselt India kompanii kaudu vuti sisse pipart, lakki, nirtse, kangaid ja muid idamaa kaupu, seljuures ulatusid kompanii kaasumid 200%-ni.

Bordeaux'i sadama kaudu kauplesid prantslased Aafrikaga, Lääne-Idaga, Antilli saartega jne. Tähtsal kohal oli ka subkontinentaalne kaubandus Lääne-India saartega, mis olvat andnud Prantsusmaale suuremat tulu kui Hispaania

---

¹ Young, I, lk. 163

² Bunnay, lk. 109

niale kõin Peruu hõbedakaevandused kokku¹

Teiselt poolt oli Prantsusmaaise majandusmaad, kelle majandus kannatas väliskaubanduse vahendusel teise tööstuslikult arenenud naabri - Inglismaa konkurentsi. Saabudes Flandriasse kohtas Young üldist meelepaha, mille oli eile kutsunud kohalike töösturite hulgas 1786. a. Inglise-Prantsusmaa kaubalepingu tulemusel, mis nagu eelmises peatükis selgus, astas Prantsusmaa tööstuse, esmajärgelises kalli- ja puuvillase riide tööstuse, tõsise kriisi seisukonda.

Neid kaebusi vaatab Young esindliku kapitalistliku maa esindaja mittemõistva pilguga. Tsiterides kohalike elanike avamusi, kes väidavad, et Inglismaa-Prantsusmaa kaubaleping olewat summat^{-um} hoop, mis kunagi Flandria manufaktuure on tabanud ning osutavad sõjale kui ainu-

¹ Burray, lk. 109

le väijapääsule, avaldat Young
sarnal ajal selle kohta imestust:
„nii inimeste on tõeliselt mono-
polistlikud idud: nad tahavad
müüa 24 miljonit inimest
sõja määratusse riitsusse mis-
sida, kui nad oma kaup ost-
jate silmis elistatuna ei saava-
ha”.¹ Yüelikult pidas Young
täiesti loomulikku, et Inglismaa
aarenum tööstus suut valje
Prantsusmaa enda tööstuse, nä-
gemata sellis midagi rakondut.

Nõningat tähelepanu pööras
Young ka tööliste elutingimus-
te vaatlusele. Siinjuures huvitas
tada kõige enam tööliste tööta-
su küsimus. Suuldud suuliste
andmete ja kaasaegste dokumen-
tide alusel oli Youngi järgi riigis
keskmine päevatahu 19 soid.²
20-25 a. tagasi oli taahu mada-
lam - keskmiselt 16 soid, kui need
andmed osutuvad õigeteks, on
töötasu selle ajavahemikul tõus-

---

¹ Young, I, lk. 136

² Young, II, lk. 261

nud 20%¹

Koos töötasu tõusuga, pidevalt tõusid ka toiduainete hinnad. Viimast asjolu arvestas ka Young ning tuleb järeldusele, et sellistes tingimustes, kus hinnad tõusevad suhteliselt kiiremini kui töötasu, ei parane tööliste heaolu, vaid langeb: „Et see (puru) olemas on, ei pruugi imestada, kuna töötasu ja elatusvahendite hindade vahel on vastuolu...“²

Olgu võrdluseks toodud Bruhati andmed elatusvahendite hindade ja palga tõusu vahelena kohta. Nii iseloomustavad elatusvahendite kiiret kasvu järgmised väitajad: kui võtta 1726-1741.a. hindade indeksiks sada, siis 1771-1787.a. oli nende kasv 45% ning vahetult enne revolutsiooni a.-l 1787-1789 oli hindade kasu protsent juba 65%.

1 Young, II, lk. 261

2 Lamas, lk. 317

3 Брвоа, lk. 89

Teoses elatusvahendite, eruskätt
aga turajäähindade kiire tõu-
suga, läks inhel perekonnal ei-
va ostmiseks keskmiselt 88% ko-
gu tema büdžetist.¹

Kui jälgida töötasu tõusu
samal perioodil (a. 1726 - 1741 = 100),
siis ajarahemikul 1771 - 1789 suu-
rens see 17% ning aastatel 1786-
1789 - 22%.² Toodud näitajate
põhjal võib järeldada, et tööliste
ostuvõime tunduvalt langes.

Samal ajal võime öelda, et
Young on õigesti muutnud lähen-
dada tööliste reaalselga kiisimust
ning tema andmed osutuvad
värtuslikuks panuseks rahra elu-
tustaseme languse kui revolüt-
sioonilisele viisile inhe omasevil-
je iseloomustamisel.

Vaatamata sellele, et Youn-
gi teoses on tööstus- ja kauban-
duskiisimuste vastlus ja iseloo-
mustus surutud tagaplaanile,
on selles osas esile toodud vaat-

---

¹ Ёршоа, lk. 89

² Јамаа,

luste tulemusel, uskatt aga fak-
tiline materjal, esmajärgulise täht-
susega. Teatar püüratus avaldub
aga mõningate sotsiaalsite mo-
mentide käsitleuses, nagu detseent-
raliseeritud manufaktuuriide roh-
kust ja kapitalistlike vabrikute
vähemust põhjustavate tegurite,
Inglismaa - Prantsusmaa kau-
balpingu halvava mõju - mitte-
mõistmine.

iildiselt tunnetas Young Prant-
susmaa nendes majandusharu-
des ilmnevaid kriisinähtusi, ent
tingituna kodanlikust püüratusest
ii mõistnud ta täii teanusega,
et selline olukord võib esile kut-
suda revolutsioonilise plahevatusse.

Lõppsõna

Young loostas oma viisid Prantsusmaal selle perioodi, kui Prantsusmaa vastuolud lähenesid sellele momendile, kus oli võimalik revolutsioonilise situatsiooni tekkimine.

Sel perioodil valitses Prantsusmaal majanduskriis, mis lõi soodsad tingimused "poliitilise kriisi kujunemiseks.

Mõlemad - nii majanduslikku kui ka poliitilist kriisi koos nende vastuoludega kirjeldas ka Young. Süüsi olid ta meele, hoolimata nende suhtelisest esirindlikkusest, täiendavalt kodanliku püüetusega, et

poliitika alal. Kuigi Young oli poliitika alal absolutismi vastane, looldas ta kahekojalise parlamendi süsteemi, kus oleks kindatud ka ahistraatia, "kui rahvuslegas organ despotismi vastu".¹

Young oli puhta demokraatia vastane. Ta kiitis heaks revolutsiooni, kuid samal viisil, et revolutsioon läheb käest ära s.d. minnakse liialdustesse, mis tuleb arusaamisest järgi hiljem toimumisi.

Su näin si avalda mõju aga Youngi teose näitustele Prantsusmaa majanduslike ja sotsiaalse vastuolude kirjeldamisel, eriti põllumajanduse alal, muutes antud teose esmajärgulisemaks loollivaks.

Kasutatud kirjandus

I

Marxismi-leninismi klassikud

1. V. I. Lenin, Kapitalismi areemine Venemaal, Teosed, k. 3, Tallinn, 1950 = V. I. Lenin, Teosed, k. 3, Tallinn, 1950
2. V. I. Lenin, II Internatsionaali vahk, Teosed, k. 21, Tallinn, 1953 = V. I. Lenin, Teosed, k. 21, Tallinn, 1953
3. V. I. Lenin, „Pahempoolse“ lastehaiqus kommunismis, Teosed, k. 31, Tallinn, 1955 = V. I. Lenin, Teosed 31 k., Tallinn, 1955
4. K. Marks ja F. Engels, Буржуазия и контрреволюция, социализм, № VI

5. К. Маркс и Ф. Энгельс, Социализм,
№ XVI, т. 1

II

Allgemein

1. Young, Arthur, Reisen durch
Frankreich und einen Theil von
Italien in den Jahren 1787 bis
1790, I-II к., Berlin, 1793 = Young I,
Young II

III

Мини-книжки

2. М. Блок, Характерные черты
французской аграрной исто-
рии, Москва, 1957 = Блок, ха-
рактерные черты.
3. Ж. Брюа, История рабочего
движения во Франции, Моск-
ва, 1953 = Брюа
4. Ж. К. Виллар, Формирование
французской нации, Москва,
1957 = Виллар
5. Ф. Вольтерс, Очерки истории
аграрных отношений и аг-

парного вопроса во Франции
1700-1790, Москва - Петербург,
1923 = Вольтерс

6. Н. Карев, Крестьяне и крестьян-
ский вопрос в последней чет-
верти XVIII века, Москва, 1879 =
Карев

7. М. Ковальский, Происхождение
мелкой крестьянской собст-
венности во Франции, с. - Пе-
тербург, 1912 = Ковальский, Про
Происхождение

8. М. Ковальский, Рабочий воп-
рос во Франции накануне ре-
волюции, с. - Петербург, 1905 =
Ковальский, Рабочий вопрос

9. Ю. Куликовский, История усло-
вий труда во Франции с
1700 до 1948 г., Москва, 1950 = Ку-
ликовский, История условий

10. М. Куликовский, Крестьянская
поземельная собственность

во Франции до революции и
продажа национальных имуще-
ств, Кув, 1896 = Луцкий,
крестьянская поземельная состо-
тельность

М. И. Луцкий, состояние зем-
ледельческих классов во Фран-
ции накануне революции
и аграрная реформа 1789 -
1793 г, Киев, 1912 = Луцкий,
состояние земледельческих клас-
сов

12

12. А. З. Манфред, Великая Фран-
цузская буржуазная революция,
= Манфред, Великая Французская
буржуазная революция

13. А. Матье, Французская рево-
люция (1787 - 1792), т. I, Мими-
рад-Москва, 1925

14. А. Ону, Выборы 1789 года во Фран-
ции и наказ третьего сос-
ловия, С-Петербург, 1908

15. Е. Петров, социальная роль
общественного землевладения

- 60 Франция перед революцией,
Москва, Ленинград, 1936 = Петров,
Социальная роль общественно-
го землевладения
16. А. Е. Рошинская, Очерки по исто-
рии Франции XVIII - XIX вв., Моск-
ва, 1958 = Рошинская
17. Е. В. Тарле, Крестьяне и рабо-
те во Франции в эпоху револю-
ции великой, С.-Петербург, 1914
= Тарле, Крестьяне и рабочие
18. Е. В. Тарле, Рабочий класс во
Франции, I, II, С.-Петербург,
1909 = Тарле, Рабочий класс
19. Французская буржуазная ре-
волюция 1789 - 1794 г., Москва,
1941 = Французская буржуазная
революция
20. Э. Шампьон, Франция накану-
не революции по наказам
1789 года, С.-Петербург, 1906 =
Шампьон, Франция накану-
не революции.

Библиография

21. А. В. Аго, Из истории крестьянского движения в первые годы французской буржуазной революции конца XVIII в., Вестник Московского университета, 1956 № 4 = Аго,
22. Б. Т. Вебер, Первое русское исследование французской буржуазной революции XVIII в., Из истории социального-политических идей.
23. С. Б. Кан, Паризские рабочие в революции 1789-1794 г., Вопросы истории, 1956 № 1
24. И. Ковальский, Очерки социального быта во Франции, Вестник Европы, 1911 № 7-12 = Ковальский, Очерки социального быта.
25. И. Луцкий, Из истории сельских и земельных отношений во Франции в эпоху революции, Научный исторический журнал, № 1914 № 3
26. И. Луцкий, Крестьянство во Франции XVIII в., Книга для чтения по истории нового

Времени, III. II Москва, 1911 = Лу-
шини, Крестьянство во Фран-
ции XVIII в

27. И. И. Кукифоров, Сельскохозяйственные
повинности по указам тре-
тьего сословия Этамского
Самьякса 1789 г., Чинберси-
тетские известия, Киев, 1912
№ 3, Кукифоров, Сельскохозяйственные
повинности

28. Е. Петров, Вопросы промыш-
ленности и торговли в на-
казах депутатов третьего
сословия императорских село-
вья штатов 1789 г., Жур-
нал министерства народно-
го просвещения, С.-Петербург,
1911 № 5

29. Б. Поршнев, Крестьянские и
поселенческие движения XVIII-XVIII
вв во Франции, Историк-
марксист, 1939 № 4

30. С. Сказкин, Дифференция крестьян-
ства во Франции нака-
нуне революции 1789 года, Ис-
торик-марксист, 1936 № 2 =
Сказкин, Дифференция крестьян-
ства

31. Е. В. Пярле, Работы наименьших мануфактур во Франции в эпоху революций (1789 - 1799), Сочинения, III. I, Москва, 1957
32. И. И. Фролова, Значение И. И. Карива для разработки истории французского крестьянства в эпоху феодализма, Средние века, VII, Москва, 1955
33. Die Bevölkerung der Erde, Yoshida, 1958
34. H. Manswell, H. The English Traveller in France 1689 - 1815, London, 1932
35. H. Sei, Introduction, J. Young, Voyages en France en 1787, 1788 et 1789, Paris, M. C. M. XXXI

Sisukord

Sissejuhatus...	... lk. 1
<u>I</u> peatükk	
Revolutsioonilise kriisi sissevõetmine Prantsuse uue aja perioodi revolutsiooni- lises perioodis...	... lk. 11
1. Sotsiaalsed jõud...	... lk. 11
2. Kiisinahtused põllumajanduses	... lk. 22
3. Kiisi teravemine tööstus- ja kaubandussfääris...	... lk. 59
<u>II</u> peatükk...	... lk. 72
A. Youngi tähelepanekud revolutsioonilise kriisi osas...	... lk. 72
1. Sotsiaalsete jõudude vahelised suhted...	... lk. 72
2. A. Youngi tähelepanekud põllu- majanduskriisi osas...	... lk. 80
3. Revolutsioonilise Prantsusmaa tööstus ja kaubandus Youngi käsitluses...	... lk. 100

Lõppsõna ...	... lk. 120
Kasutatud kirjandus..	... lk. 122
Lisumord...	.. lk. 130